

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัย ต้องการศึกษาค้นคว้าและหาแนวทางรูปแบบกระบวนการผลิตด้านคุณภาพชีวิตในการทำงานแบบมีส่วนร่วมของชุมชนกลุ่มผู้ผลิตสินค้า OTOP ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สู่คุณภาพชีวิตที่ยั่งยืนในจังหวัดสมุทรสงคราม และให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามจุดมุ่งหมายของการวิจัย ผู้วิจัยจึงได้ศึกษารวบรวมเนื้อหาที่สำคัญต่าง ๆ จากแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาเสนอเป็นลำดับ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

- 2.1 แนวคิดเกี่ยวกับโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์
- 2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการพึ่งตนเองและการมีส่วนร่วม
- 2.3 แนวคิดเกี่ยวกับความรู้ แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง
- 2.4 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความรู้ ความเข้าใจ ทักษะคิดตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
- 2.5 ความหมาย องค์ประกอบ แนวคิด เกี่ยวกับคุณภาพชีวิตในการทำงาน
- 2.6 แนวคิดเกี่ยวกับพัฒนาประเทศและชนบท
- 2.7 ความหมายกลยุทธ์ และการจัดทำกลยุทธ์
- 2.8 กระบวนการวิเคราะห์ SWOT
- 2.9 รูปแบบศูนย์การเรียนรู้
- 2.10 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องจากเอกสาร ตำราและผลงานวิจัย โดยแยกประเภทแต่ละหัวข้อดังนี้

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์

แนวคิด "หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์" เป็นแนวคิดที่เน้นขบวนการสร้างรายได้จากผลิตภัณฑ์ในแต่ละหมู่บ้านหรือตำบล แนวคิดนี้สนับสนุนและส่งเสริมให้ท้องถิ่นสามารถสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ (Product) โดยมีกิจกรรมการคิดค้นและพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการตลาด การผลิตการบริหารจัดการและการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีทางด้านการผลิตให้มีคุณภาพเป็นที่ยอมรับและต้องการของตลาดสากล โดยที่ท้องถิ่นจำเป็นต้องพึ่งพาตนเอง (Self-reliance) เป็นหลัก ดังนั้นผู้เกี่ยวข้องในขบวนการนี้จำเป็นต้องอุทิศพลังงาน (Energy) ความคิดสร้างสรรค์ (Creativity) และความปรารถนา (Desire) ที่จะใช้ทรัพยากรที่จะหาพบในท้องถิ่นเป็นหลักเพื่อที่จะเกิดการสร้างงานสร้างรายได้ และนำไปสู่เป้าหมายของการกินดีอยู่ดี คุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน แสวงหารากฐานที่สำคัญของประเทศนอกจากนี้เป็นการสืบสานวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของท้องถิ่นให้คง

อยู่ต่อไป สร้างความภาคภูมิใจให้กับคนรุ่นต่อ ๆ ไป และวางรากฐานที่สำคัญของประเทศและสังคมไทยนอกจากนี้ เป็นแนวคิดที่จะต้อง การให้แต่ละหมู่บ้านมีผลิตภัณฑ์ (หลัก) 1 ประเภทเป็นผลิตภัณฑ์ที่ใช้วัตถุดิบ ทรัพยากรของท้องถิ่นลดปัญหาการอพยพย้ายถิ่นฐานไปสู่เมืองใหญ่ ซึ่งถือว่าเป็นการสร้างเศรษฐกิจชุมชนให้ดีขึ้น เป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และเป็นเครื่องมือที่กระตุ้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ประชาชนเกิดการดำเนินงานพัฒนาเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง นับเป็นกลยุทธ์การพัฒนาที่อาศัยหมู่บ้านเป็นหน่วยพัฒนา (Unit of Development) ผลิตภัณฑ์ ไม่ได้หมายถึงตัวสินค้าเพียงอย่างเดียว แต่เป็นกระบวนการทางความคิด รวมถึง การบริหารการดูแลอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การรักษาภูมิปัญญาไทย การท่องเที่ยวศิลปวัฒนธรรมประเพณี การต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อให้กลายเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ มีจุดเด่นจุดขายที่รู้จักกันแพร่หลายไปทั่วประเทศและทั่วโลก

ดังนั้น "หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์" จึงเป็นแนวทางการส่งเสริมและการสร้างสรรค์ ผลิตภัณฑ์โดยมีกิจกรรมทางการตลาด การผลิต การบริหารการจัดการ การประยุกต์ใช้เทคโนโลยี ทางด้านการผลิต ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาชนบท และสร้างความเจริญให้แก่ชุมชนสามารถยกระดับ ฐานะความเป็นอยู่ของคนในชุมชนให้ดีขึ้น โดยการผลิตหรือการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ใน ท้องถิ่นให้กลายเป็นสินค้าที่มีคุณภาพมีจุดเด่นและจุดขาย และสอดคล้องกับวัฒนธรรมในแต่ละ ท้องถิ่น เพื่อให้รู้จักกันแพร่หลายไปทั่วประเทศ และทั่วโลก

กิจกรรมทางเศรษฐกิจ "หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์" นี้จะเป็นเครื่องมือที่กระตุ้นให้เกิด กระบวนการ

การเรียนรู้ของชุมชน เกิดการพัฒนาที่อาศัย หมู่บ้านเป็นหน่วย การพัฒนา (Unit of Development) เบื้องต้น และรวมเป็นเครือข่ายภายใต้ตำบล อาศัยหลักการพื้นฐาน 3 ข้อ

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่สากล (Local Yet Global) ผลิตภัณฑ์และบริการที่ใช้ภูมิปัญญาและ วัฒนธรรมท้องถิ่นให้เป็นที่ยอมรับระดับสากล
2. พึ่งตนเองและคิดอย่างสร้างสรรค์ (Self - Reliance - Creativity) ทำความฝันให้เป็นจริง ด้วยกระบวนการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ โดยการสร้างกิจกรรมอาศัยศักยภาพของท้องถิ่น
3. การสร้างทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Development) พุ่มพักประชาชนให้ใช้ชีวิต ด้วยความท้าทาย และจิตวิญญาณแห่งการสร้างสรรค์

ตามที่รัฐบาลได้กำหนดนโยบายในการดำเนิน โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์เพื่อ ส่งเสริมสนับสนุน กระบวนการพัฒนาท้องถิ่นสร้างชุมชนที่เข้มแข็งพึ่งตนเองได้ ให้ประชาชนมี ส่วนร่วมในการสร้างงานสร้างรายได้ด้วยการนำทรัพยากรภูมิปัญญาในท้องถิ่น มาพัฒนาเป็น ผลิตภัณฑ์และบริการคุณภาพที่มีจุดเด่นและมูลค่าเพิ่มเป็นที่ต้องการของตลาดทั้งในและต่างประเทศ สอดคล้องกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของท้องถิ่นนั้นในการดำเนินงานตามนโยบายดังกล่าว จังหวัด

สมุทรสงคราม ได้เริ่มดำเนินการประชุมชี้แจงสร้างความเข้าใจหล่อหลอมความคิด เกี่ยวกับหลักการปรัชญา ในการดำเนินงานนโยบายหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์จากทุกส่วนในจังหวัดให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน โดยประสานงานและเป็นการปฏิบัติงานในลักษณะพหุภาคีอย่างจริงจังจนก่อให้เกิดการบูรณาการแผนงานงบประมาณ/โครงการของหน่วยงานต่าง ๆ ภายในจังหวัด โดยยึดพื้นที่เป็นเป้าหมายในการดำเนินงาน ตลอดจนได้กำหนดยุทธศาสตร์แผนปฏิบัติงานร่วมกันจากทุกหน่วยงาน ทั้งนี้เพื่อให้สามารถกระจายประโยชน์ลงสู่ชุมชนอย่างทั่วถึง มีประสิทธิภาพและมีความเป็นเอกภาพ “คนนนท์อยู่ดีมีสุข ด้วยความพอเพียง” ตามยุทธศาสตร์ของจังหวัด

ความเป็นผู้นำ ในการดำเนินงานการจัดตั้งองค์กรนั้น ความเข้มแข็งขององค์กรจะเข้มแข็งหรือไม่ขึ้นอยู่กับผู้นำ ผู้นำในที่นี้ไม่ได้หมายถึง กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ที่เป็นผู้นำในการปกครองท้องถิ่นเท่านั้น แต่รวมไปถึงผู้นำกลุ่มธรรมชาติต่างๆ ที่มาจากภาคประชาชนอื่นๆ เช่น ผู้นำกลุ่มกิจกรรมต่างๆ เช่น สหกรณ์ชาวนา ผู้บริหารโรงงาน เป็นต้น ซึ่งผู้นำเหล่านี้จะทราบรายละเอียดและความเข้าใจปัญหา และความต้องการของสมาชิกอย่างแท้จริง จึงสามารถเป็นตัวแทนในความต้องการนั้นๆ ได้

แนวคิด “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ” หมายถึง กระบวนการสร้างรายได้โดยการพึ่งพาตนเอง เป็นแนวคิดที่เน้นกระบวนการสร้างรายได้จากผลิตภัณฑ์ในแต่ละหมู่บ้าน หรือตำบล แนวคิดนี้สนับสนุนและส่งเสริมให้ท้องถิ่นสามารถสร้างผลิตภัณฑ์ (Product) และตลาดสำหรับผลิตภัณฑ์นี้โดยเฉพาะ โดยที่ท้องถิ่นจำเป็นต้องพึ่งตนเอง (Self – Reliance) เป็นหลักดังนั้นผู้ที่เกี่ยวข้องในกระบวนการนี้จำเป็นต้องอุทิศพลังงาน(Energy) ความคิดสร้างสรรค์ (Creativity) และความปรารถนา (Desire) ที่จะใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นเป็นหลัก เพื่อที่จะสร้างการกินดี อยู่ดี และคุณภาพชีวิตที่มุ่งสู่ตลาดสากลพร้อม ๆ กับการเน้นท้องถิ่น (สุจิตรา แก้วดู, 2550) ซึ่งได้ให้แนวคิด กระบวนการนี้พยายามที่จะเพิ่มคุณภาพของผลิตภัณฑ์ที่มีคุณลักษณะของท้องถิ่นเป็นหลัก ให้เข้าสู่มาตรฐานสากล เพื่อที่จะขยายขอบเขตตลาดไปสู่ตลาดโลก เสริมกับตลาดในประเทศในการคิดค้นและพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่แต่ละท้องถิ่นผลิตขึ้นให้มีคุณลักษณะเป็นที่ยอมรับมีการจัดการทางการตลาดอย่างเหมาะสม สามารถเพิ่มรายได้ให้กับท้องถิ่นนั้นๆ ได้อีกทางหนึ่ง คนในท้องถิ่นให้ความร่วมมือ ร่วมใจ ให้คำแนะนำ และให้กำลังใจซึ่งกันและกัน มีจุดประสงค์ไปในทางเดียวกัน จึงสามารถทำให้ความคิดนั้นสำเร็จได้ สิ่งที่มีมองเห็นได้ชัด คือการคิดค้น และการสร้างผลิตภัณฑ์บนรากฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมให้คงอยู่ต่อไป สร้างความภาคภูมิใจให้กับคนรุ่นต่อไป แนวทางการพัฒนาที่สอดคล้องกับธรรมชาติจะช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตให้สูงขึ้นอยู่ตามธรรมชาติอย่างชาญฉลาด ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด ช่วยสร้างกำลังให้ดีขึ้นรวมทั้งเป็นการสร้างความเชื่อมั่นให้กับหน่วยงานที่จะให้กาสนับสนุน

การดำเนินงานโครงการ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ได้มีหลายองค์กรที่ร่วมดำเนินการโครงการ โดยใช้หลักการบูรณาการ เพื่อลดการซ้ำซ้อนทั้งด้านงบประมาณ และวิธีการดำเนินการ

ต่างๆ เพื่อให้ไปสู่เป้าหมาย คือความเป็นชาตินิยม โดยเริ่มจากการเป็นท้องถิ่นนิยมก่อนแล้วขยายผลเป็นชาตินิยมต่อไป เพื่อนำผลิตภัณฑ์ไปสู่การส่งออกโดยการมี Internet และตำบลที่จะสามารถนำออกสู่ E - Commerce ต่อไปในอนาคต จึงได้กำหนดของการสร้างความสัมพันธ์ระบบงานเพื่อเชื่อมโยงการดำเนินงานระหว่างหน่วยงานต่างๆ ที่ดำเนินโครงการดังกล่าว

สรุปได้ว่า “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” (OTOP) เป็นแนวคิดของรัฐบาลที่ต้องการจะให้แต่ละหมู่บ้านและชุมชนมีผลิตภัณฑ์ (หลัก) 1 ประเภทหนึ่งหมายถึง ผลิตภัณฑ์ บริการ และกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การรักษาสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ การแสดงศิลปะ การนำเสนอ ประเพณีวัฒนธรรม และการท่องเที่ยวในเชิงอนุรักษ์ เหล่านี้เป็นต้น ทั้งนี้เป็นผลิตภัณฑ์ที่จากวัตถุดิบและทรัพยากรของท้องถิ่น และเพื่อเป็นการลดปัญหาการอพยพย้ายถิ่นฐานไปสู่เมืองใหญ่ ดังนั้น หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ถือได้ว่าเป็นการสร้างเศรษฐกิจชุมชนให้เกิดขึ้น นอกจากนี้ยังพบชัดเจนว่าสอดคล้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช อย่างแท้จริง

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการพึ่งตนเองและการมีส่วนร่วม

1) **TERMS Model** จากหนังสือการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจในชนบทฉบับรวมชุดของสภาวิจัยแห่งชาติ (2544) ได้ทำวิจัยเกี่ยวกับองค์ประกอบการพึ่งตนเอง 5 ประการโดยให้ความหมายในกรอบของแนวคิดทฤษฎี ดังนี้ TERMS เป็นคำย่อที่ใช้ในการวิจัย เป็นผลรวมจากการมองชนบท หมายถึง รูปแบบที่ชุมชนจะพึ่งตนเองได้ 5 ด้าน เป็นรูปแบบหรือ Model หรือใช้ในการวิเคราะห์วิจัย กรอบทฤษฎีที่กำกับกรวิจัยตามโครงการนี้ นำมาจากทฤษฎีหลัก โครงสร้างหน้าที่ (Structural Function) ทฤษฎีระบบ (System Approach) และนำเอาความรู้จากสามศาสตร์ใหญ่ คือ วิทยาศาสตร์ธรรมชาติ สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์มารวมเป็นสหสาขาวิชา (Interdisciplinary Approach) ซึ่งการประมวลความรู้เหล่านี้เข้าด้วยกันแล้วสร้างเป็นกรอบความคิดขึ้นใหม่เรียกว่า TERMS Model (ตัวแบบหรือรูปแบบ TERMS) และ Functional Matrix (ความสัมพันธ์เชิงหน้าที่) ซึ่งมีความหมายโดยสังเขปว่า ตามกรอบความคิดนี้ ชุมชนชนบทจะพึ่งตนเองได้ จะต้องอาศัยองค์ประกอบด้วยการพึ่งตนเอง 5 ประการ คือ การพึ่งตนเองทางเทคโนโลยี (T) การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ (E) การพึ่งตนเองทางทรัพยากรธรรมชาติ (R) การพึ่งตนเองทางจิตใจ (M) และการพึ่งตนเองทางสังคม (S)

สำหรับความสัมพันธ์เชิงหน้าที่ (Functional Matrix) ซึ่งเป็นส่วนขยายของตัวเองแบบ (TERMS Model) มีความหมายโดยย่อว่า องค์ประกอบในรูปแบบแต่ละตัวต่างก็มีความสำคัญและหน้าที่ของตน แต่ขณะเดียวกัน ผลของการปฏิบัติหน้าที่ของตนนั้น บางส่วนมีผลสัมพันธ์ต่อองค์ประกอบอื่นในตัวแบบ (Model) ด้วยในทำนองเดียวกันองค์ประกอบอื่นที่ปฏิบัติหน้าที่ก็จะมีความสัมพันธ์ต่อองค์ประกอบเริ่มต้นด้วยเช่นกัน

ตัวแบบ TERMS ถูกสร้างขึ้นมาจากคณะนักวิจัยภายหลังการวิเคราะห์เอกสารและการสังเกตการณ์หมู่บ้านหลายหมู่บ้านทั่วประเทศไทย แล้วจึงนำไปทดลองใช้และทดสอบความถูกต้องแม่นยำกับ 5 หมู่บ้านที่ร่วมโครงการวิจัย ซึ่งผลปรากฏว่าต้นแบบนี้ผ่านการทดสอบด้วยดีสาระสำคัญของตัวแบบนี้มีว่า ตัวแปร 5 ตัว คือ TERMS เป็นตัวทำให้ชุมชนชนบทพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้จากกรอบความคิดสามารถสร้างเป็นประพจน์ (proposition) เพราะผ่านการพิสูจน์ความถูกต้องด้วยหลักฐานประจักษ์ (Empirical data) มาชิ้นหนึ่งแล้ว ได้ดังนี้

1. เทคโนโลยีของชุมชน (T) ทำให้ชุมชนชนบทพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ
2. เศรษฐกิจของชุมชนชนบท (E) ทำให้ชุมชนชนบทพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ
3. ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนชนบท (R) ทำให้ชุมชนชนบทพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ
4. จิตใจของคนชุมชนชนบท (M) ทำให้ชุมชนชนบทพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ
5. สังคมชุมชนชนบท (S) ทำให้ชุมชนชนบทพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ

ความหมายรวมของตัวแบบหรือทฤษฎีมีดังนี้

ก. ชุมชนชนบทจะพึ่งตนเองได้ต้องอาศัยตัวแปรเหตุ ทั้ง 5 ดังนั้น การพึ่งตนเองแบบนี้เป็นการพึ่งตนเองสมบูรณ์

ข. ตัวแปรเหตุแต่ละตัว ทำให้ชุมชนชนบทพึ่งตนเองได้บางส่วน (Partial) และยังไม่ถือว่าชุมชนพึ่งตนเองได้ในความที่พูดกัน

ค. ก่อนที่ปัจจัยเหตุแต่ละตัวจะทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ปัจจัยนั้นจะต้องพึ่งตนเองได้เสียก่อน นั่นคือ ปัจจัยทั้ง 5 จะต้องพึ่งตนเองได้ทางเทคโนโลยี ทางเศรษฐกิจ ทางทรัพยากรธรรมชาติ ทางจิตใจ และทางสังคมเสียก่อน ที่จะช่วยให้ชุมชนพึ่งตนเองได้อย่างสมบูรณ์

ง. แต่ละประพจน์ข้างต้นอาจเขียนได้อีกรูปหนึ่งว่า “ยิ่งชุมชนชนบทใด สามารถพึ่งตนเองได้ทางเทคโนโลยีได้มากเพียงใด ชุมชนชนบทนั้นก็ยิ่งสามารถพึ่งตนเองได้มากเพียงนั้น” หรือ “ยิ่งชุมชนชนบทใดสามารถพึ่งตนเองทางทรัพยากรได้มากเพียงใด ชุมชนชนบทนั้นก็ยิ่งพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้มากเพียงนั้น” เป็นต้น

2) แนวความคิดการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) เป็นการวิจัยเพื่อพัฒนา (Research and Development : R&D) ที่มุ่งเน้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการพัฒนาองค์กร หน่วยงาน และชุมชนเป้าหมาย มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาศักยภาพของบุคคลรวมทั้งส่งเสริมให้บุคคลมีส่วนร่วมในการพัฒนาปรับปรุงองค์กรหน่วยงานและชุมชนที่บุคคลนั้นเป็นสมาชิกอยู่ (โครงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, 2540 : 8)

(1) ปรัชญาของการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม หรือ PAR มีปรัชญาเพื่อมุ่งช่วยเหลือกลุ่มคนผู้ด้อยโอกาสในสังคมให้ลืมตาอ้าปากได้

บ้าง PAR เชื่อในความสามารถของมนุษย์ที่จะหาวิธีแก้ปัญหของตน เมื่อถึงคราวที่ตนจะต้องตัดสินใจว่าจะทำอะไร ยังเชื่อต่อไปว่า การศึกษาควรเป็นการศึกษาที่จะช่วยให้ประชาชนมั่นใจว่าเขาสามารถทำอะไรบางอย่างแก่ตนเองได้ PAR ยังเชื่อด้วยเหมือนกันว่า การศึกษาควรเป็นการศึกษาที่ช่วยให้การเรียนรู้ที่เป็นประโยชน์สูงสุดต่อคน เป้าหมายสูงสุดของ PAR คือ การช่วยให้มีเป้าหมายและสนับสนุนเป้าหมายในการพัฒนาการของตนเอง (โครงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, 2540 : 9)

(2) แนวคิดของการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม เป็นระเบียบวิธีวิจัยที่เริ่มเป็นที่รู้จักของนักวิจัยในประเทศไทย โดยหลายฝ่ายดำเนินงานเกี่ยวกับการพัฒนา ต่างก็ให้ความสนใจนำวิธีนี้มาปฏิบัติและประยุกต์ใช้กันมากขึ้น ระเบียบวิธีวิจัยนี้มีคำสำคัญอยู่ 2 คำ คือ การมีส่วนร่วม (Participation) และปฏิบัติการ (Action) ซึ่งการวิจัยในลักษณะดังกล่าวเป็นการนำเอาระเบียบวิธีวิจัยทั้ง 2 ลักษณะรวมกัน กล่าวคือเป็นทั้งการวิจัยอย่างมีส่วนร่วม และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

การมีส่วนร่วมในความหมายของนักพัฒนาแนวใหม่ ซึ่งเป็นความหมายในส่วนของ การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม นั้น จะหมายถึงการที่ประชาชน สมาชิกของชุมชนกับผู้วิจัย ผู้ปฏิบัติการ ได้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น มีการร่วมกันประเมินปัญหา ความต้องการของชุมชน (Need assessment) ร่วมกันในการวิเคราะห์สภาพการณ์ปัจจุบันว่าชุมชนมีปัญหาและข้อบกพร่องในเรื่องใดบ้าง และร่วมกันระบุปัญหา ต่อจากนั้นก็มีการศึกษาหาแนวทางในการแก้ปัญหา มีการสำรวจทรัพยากรในชุมชนซึ่งรวมทั้งทรัพยากรจากธรรมชาติ และทรัพยากรมนุษย์ ทั้งภายในชุมชนเองและภายนอกชุมชน ได้แก่ องค์กรหน่วยงานต่างๆ ในพื้นที่ มีการวางแผนในการแก้ปัญหา ดำเนินการ ติดตามผล และสุดท้ายคือ การประเมินผล ซึ่งงานทั้งหมดเป็นการทำงานร่วมกันของทุกฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากชาวบ้านประชาชนและสมาชิกของชุมชนที่ได้เข้ามามีส่วนในกระบวนการตัดสินใจตลอดกระบวนการ (กรมการศึกษานอกโรงเรียน 2540 : 8-24)

2 .3 แนวคิดเกี่ยวกับความรู้ แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

“เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า 30 ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ แต่เมื่อภายหลังได้ทรงย้ำแนวทางการแก้ไข เพื่อให้รอดพ้น และสามารถดำรงอยู่อย่างมั่นคง และยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ และความเปลี่ยนแปลงต่างๆ (คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2549 : 2) จากแนวคิด (สุเมธ ตันติเวชกุล, 2542 : 15) ให้ความเห็นเกี่ยวกับ เศรษฐกิจพอเพียง คือการดำรงชีวิตในความพอดี มีชีวิตใหม่ คือ หวนกลับมาใช้ชีวิตวิถีไทย เป็นการสร้างรากฐานหรือพื้นฐานของระบบเศรษฐกิจทั้งหมด ดังที่มีกระแสพระราชดำริ ตอนหนึ่งว่า อาการ

บ้านเรือน ตั้งอยู่ได้อย่างมั่นคง ก็เพราะความแข็งแกร่งของรากฐาน คือ เสาเข็มซึ่งเรามองไม่เห็น และมักจะลึกลงไปว่าเราอยู่บนฐานรากอะไร หากเราขีดแนวทางการปฏิบัติเช่นนี้ ก็จะทำให้ชาติ บ้านเมืองและตัวเราหลุดพ้นจากความทุกข์

1) ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง เศรษฐกิจพอเพียง (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง. มกราคม 2549) เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่ พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดกว่า 25 ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ และเมื่อภายหลัง ได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไข เพื่อให้รอดพ้นและสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง และยั่งยืนภายใต้ กระแสโลกาภิวัตน์ และความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ซึ่งจะนำไปสู่ตามแนว ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประมวล และกลั่นกรองจากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งพระราชทานในวโรกาสต่างๆ รวมทั้งพระราชดำรัสอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง โดย ได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้นำไปเผยแพร่เมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2542 เพื่อเป็น แนวทางปฏิบัติของประชาชนโดยทั่วไป (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติ. คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง. มกราคม 2549) เศรษฐกิจพอเพียงเป็น ปรัชญาชี้แนวทางการดำรงอยู่ และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อ การมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอก (สุภาพรณ์ ธารผาภูมิ. 2550)

2) แนวความคิดเศรษฐกิจพอเพียงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงพระราชดำรัส (มดิชชน ราชวัน. 2541: 2 อ้างในรุ่งนภา กิระจินดา. 2550)ว่าแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง“พอเพียง” คือ มีกิน ไม่ พุ่มเฟือย ไม่หรูหรา แต่พอ แม้จะบางอย่างดู พุ่มเฟือย แต่ทำให้มีความสุข ถ้าทำได้ก็สมควรทำ สมควรปฏิบัติ ทั้งนี้ความหมายอีกอย่างของเศรษฐกิจหรือระบบพอเพียง แปลเป็นภาษาอังกฤษ self-sufficiency ผลิตอะไรมีพอที่จะใช้ไม่ต้องขอขยืมคนอื่น อยู่ได้ด้วยตนเอง เขาแปลจากภาษาฝรั่งเศสให้ยืม บนชนตัวเอง’ หมายความว่า สองขาของเรายืนบนพื้นให้ยืนได้ไม่หกล้ม ไม่ต้องขอขยืมขาคนอื่นมา แต่ ว่าพอเพียงนี้มีความหมายกว้างขวางยิ่งกว่านี้ คือ คำว่า พอ ก็เพียงพอ คนเราถ้าพอในความต้องการ มัน ก็มีความโลภน้อยเมื่อโลภน้อยก็เบียดเบียนคนอื่นน้อย ถ้าประเทศใดมีความคิด อันนี้ไม่ใช่เศรษฐกิจ มี ความคิดว่าทำอะไรต้องพอเพียง หมายความว่า พอประมาณ ไม่สุดต่าง ไม่โลภอย่างมาก คนเราก็อยู่ เป็นสุข “พอเพียง” นี้อาจมีมาก มีของหรูหราก็ได้ แต่ต้องไม่เบียดเบียนคนอื่น ต้องให้พอประมาณ พุดจาก็พอเพียง ทำอะไรก็พอเพียง ปฏิบัติตนก็พอเพียง

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่ และปฏิบัติตนของ ประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและ

บริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อยุค โลกาภิวัตน์ “ความพอเพียง” หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่ จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลง ทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกัน จะต้อง เสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีจิตสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิต ด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการ รองรับการเปลี่ยนแปลง อย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และ วัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี โดยประมวลและกลั่นกรองจากพระราชดำรัสของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งพระราชทานในวโรกาสต่างๆ รวมทั้งพระ ราชดำรัสอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้นำไปเผยแพร่ เมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2542 เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติของทุกฝ่ายและประชาชนโดยทั่วไป (คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติ. 2549 : 4-5) แสดงให้เห็นว่า “เศรษฐกิจพอเพียง Sufficiency Economy นี้ ไม่มีใน คำราชาเศรษฐกิจ จะมีได้อย่างไร เพราะว่าเป็นทฤษฎีใหม่ Sufficiency Economy นั้นไม่มีในคำราชา เพราะหมายความว่าเรามีความคิดใหม่ และโดยที่ท่านผู้เชี่ยวชาญสนใจ ก็หมายความว่าเราก็ สามารถที่จะไปปรับปรุงหรือใช้หลักการเพื่อที่จะให้เศรษฐกิจของประเทศและของโลกพัฒนาดี ขึ้น” พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา 23 ธันวาคม 2542 (คณะอนุกรรมการ ขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2549 : 6) นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ (ณรงค์ โชควัฒนา.2542) ที่กล่าวว่าเศรษฐกิจ พอเพียง พึ่งตนเองตามพระราชดำริหมายความว่า การพัฒนาอย่างบูรณาการ โดยไม่มองเฉพาะ เศรษฐกิจแต่เพียงอย่างเดียว ต้องมองสังคมด้วย และมองสิ่งแวดล้อมพร้อมๆ ไปด้วย การพัฒนา เรา ไม่เชื่อว่า เมื่อเศรษฐกิจดีขึ้น สังคมและสิ่งเหล่านี้เป็นทรัพยากรไทย เป็นทรัพยากรที่มีค่า เราควร ใช้ให้คุ้มค่าที่สุด เพราะฉะนั้น การพัฒนาต้องมองรอบด้าน เรียกว่า บูรณาการและพึ่งตนเอง ทั้ง เงินออม สติปัญญา และการตลาดโดยอาศัยปัจจัยในการพัฒนา คือ คน และเป้าหมายก็คือ อยู่ดี กินดี มีสุข แต่คนของเรามีปัญหา ต้องเน้นที่คน เน้นการใช้ศักยภาพของคน ถ้าคนไทยเก่งขึ้น มี ความสามารถมากขึ้นเราก็จะสามารถพัฒนาประเทศเราได้ดีขึ้น กล่าวโดยสรุปเป้าหมายสุดท้ายคือ คนไทยต้องกินดีอยู่ดี มีความสุข ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา คุณธรรม เศรษฐกิจ สังคม และ สิ่งแวดล้อมก็ต้องดีด้วย

3) **หลักแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียง** การพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง คือ การพัฒนา ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึง ความพอประมาณ ความมี

เหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจนใช้ความรู้ความรอบคอบ และคุณธรรม ประกอบการวางแผนการตัดสินใจและการกระทำ (คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2549: 11)

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีหลักพิจารณาอยู่ 5 ส่วน (คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2549 : 12-14) ดังนี้

1. กรอบแนวคิด เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัย และวิกฤต เพื่อความมั่นคง และความยั่งยืนของการพัฒนา

2. คุณลักษณะ เศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลาง และการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน

3. คำนิยาม ความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย 3 คุณลักษณะ พร้อมๆกัน ดังนี้

(1) ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดี ที่ไม่น้อยเกินไป และไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเอง และผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

(2) ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุมีผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ

(3) การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

4. เงื่อนไข การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้นต้องอาศัยทั้งความรู้ และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ

(1) เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผน และความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

(2) เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำรงชีวิตไม่โลภ และไม่ตระหนี่

5. แนวทางปฏิบัติ/ผลที่คาดว่าจะได้รับ

จากการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ คือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี

มีความเห็นสอดคล้องกับ (บุญเสริม บุญเจริญผล.(2543) ได้ให้ความหมายเศรษฐกิจพอเพียง คือ เป็นวิธีการดำเนินการ การเลี้ยงชีวิตแบบรู้จักพอ ด้วยการพยายามผลิตสินค้าขึ้นมาเอง ให้พอเพียง สำหรับคนในครอบครัวกินและใช้ หากผลิตได้เหลือกินเหลือใช้จึงขาย หากผลิตได้ไม่พอก็ต้องซื้อบ้าง มิได้มุ่งผลิตเพื่อขายอย่างเดียว โดยไม่นำมาบริโภครด้วย นอกจากนั้น การผลิตและการบริโภค ต้องอยู่ในหลักของความพอดี รู้จักพอในการผลิตและบริโภค ลักษณะการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง มีหลักการ 4 ประการ ดังนี้

1. ต้องพึงตนเองให้มากที่สุด
2. ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดผลคุ้มค่าที่สุด
3. ไม่ผลิต และบริโภคเกินกำลัง แสวงหาความพอเหมาะพอดีได้คุณภาพ
4. ต่างมีส่วนร่วมช่วยเหลือกันและกัน ไม่ต่างคนต่างอยู่โดยไม่เหลียวแล

ดัชนีชี้วัดความสุขมวลรวมประชาชาติ ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย ดัชนีชี้วัดความสุข 9 ด้าน (วรพล โสคติยานุรักษ์. 2549, อีโคโนมิสต์ ไทยโพสต์ 9 ตุลาคม 2549)

1. ด้านความเหลื่อมล้ำทางด้านรายได้
2. ด้านชีวิตครอบครัว ความเป็นครอบครัวความอบอุ่นในครอบครัว
3. ด้านโครงสร้างพื้นฐานที่มีความเชื่อมโยง และการกระจายความเจริญ
4. ด้านการมีงานทำ อัตราการทำงาน
5. ด้านความรู้และการศึกษา
6. ด้านสุขภาพอนามัย
7. ด้านสภาพแวดล้อม รวมถึงความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน
8. ด้านการบริหารจัดการที่ดีทั้งภาครัฐและเอกชน รวมถึงจริยธรรม คุณธรรม
9. ด้านมิติเศรษฐกิจโดยรวม

จากแนวคิดที่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติได้ให้ไว้พอสรุปได้ว่า เศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวคิดให้กับบุคคล และองค์กรต่าง ๆ หรือระดับประเทศ สามารถที่จะนำมาประยุกต์ใช้ได้กับชีวิตประจำวัน และหน่วยงานของตนเองที่ทำอยู่ หรือบริหารประเทศ เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ทำให้คุณภาพชีวิต และคุณภาพชีวิตในการทำงานพอเพียงมากยิ่งขึ้น

2.4 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความรู้ ความเข้าใจ ทักษะคิดตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจ ทักษะคิดและการปฏิบัติตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การถ่ายทอดความรู้จากแหล่งหนึ่งไปยังอีกแหล่งหนึ่งจนผู้รับเกิดเจตคติที่จะปฏิบัติได้เรียกว่า กระบวนการศึกษาซึ่งเป็นกระบวนการที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาศักยภาพเพื่อการเป็นทรัพยากรมนุษย์ องค์ประกอบของการศึกษามี 3 ประการ (อัจฉรา, 2548) กล่าวถึงคือ พุทธิปัญญา (Cognitive)

เจตคติ (Affective) และการปฏิบัติ (Psychomotor) องค์ประกอบดังกล่าวมีเนื้อหาการแสดงออกทางพฤติกรรม ดังนี้

1) พฤติกรรมด้านพุทธิปัญญา ประกอบด้วย ความรู้ซึ่งอาจเกิดจากการจดจำความเข้าใจ เกิดจากประสบการณ์ที่มีความรู้อย่างหนึ่งแล้วนำไปแปลให้ความหมายต่อไป และความสามารถที่นำความรู้ไปใช้ได้เป็นประสบการณ์ต่อเนื่องจากการนำความเข้าใจไปใช้ให้เกิดผล การวิเคราะห์ คือ การเกิดความรู้ ความเข้าใจอย่างละเอียดจนสามารถแยกแยะองค์ประกอบและประสบการณ์นั้นได้ มีการสังเคราะห์ คือ ความรู้ความเข้าใจในองค์ประกอบและประสบการณ์ต่าง ๆ จนสามารถรวบรวมให้เป็นเรื่องใหม่ต่อไปได้ และมีการประเมินผลที่เป็นการให้ค่าต่อความรู้หรือข้อเท็จจริงต่าง ๆ ว่ามีลักษณะอย่างไร ขั้นตอนต่าง ๆ ที่เป็นพฤติกรรมด้านพุทธิปัญญานี้ แต่ละขั้นตอนอาจเกิดขึ้นเร็วมากจนอาจสังเกตไม่ได้ ทำให้เกิดความรู้สึกประหนึ่งว่าขั้นตอนนั้นไม่ได้เกิดขึ้นมา แต่โดยแท้จริงแล้ว แต่ละขั้นตอนจะต้องเกิดขึ้นแล้ว

2) พฤติกรรมด้านเจตคติ ประกอบด้วย การรับหรือการให้ความสนใจซึ่งเป็นผลจากประสบการณ์ ความรู้เดิมและการตอบสนอง กล่าวคือ การที่บุคคลเกิดความสนใจอย่างแท้จริงจนถึงขั้นประสงค์จะร่วมผูกพันต่อสิ่งนั้น จะเกิดการให้ค่าหรือการเกิดค่านิยมขึ้นเป็นการแสดงว่าบุคคลเริ่มผูกพันต่อสิ่งที่สนใจนั้นและพิจารณาถึงความสำคัญของสิ่งนั้นและมีการจัดกลุ่มค่าคือการจัดลำดับความสำคัญของสิ่งนั้นว่าเรื่องใดหรือขั้นตอนใดมีความสำคัญก่อนหลังกัน มีการแสดงลักษณะตามค่านิยมที่ยึดถือเพื่อเป็นการสรุปความพร้อมที่จะปฏิบัติตามค่านิยมที่จัดลำดับไว้แล้ว ขั้นตอนของการเกิดเจตคติก็เช่นเดียวกับขั้นตอนการเกิดพุทธิปัญญาซึ่งเกิดขึ้นรวดเร็วมากจนสังเกตไม่พบเลยดูประหนึ่งว่าบางขั้นตอนไม่ได้เกิดขึ้น ซึ่งโดยแท้จริงแล้วแต่ละขั้นตอนจะต้องเกิดขึ้นตามลำดับแต่จะช้าหรือเร็วขึ้นอยู่กับประสบการณ์และศักยภาพของแต่ละบุคคล

3) พฤติกรรมด้านการปฏิบัติ พฤติกรรมด้านการปฏิบัติเป็นการแสดงออกทางร่างกายที่สามารถสังเกตหรือวัดได้จากผลผลิตหรือกิจกรรมการที่บุคคลจะแสดงออกพฤติกรรมโดยความสมัครใจได้นั้นจะต้องผ่านขั้นตอนของพุทธิปัญญา และเจตคติมาก่อนแล้วและขั้นตอนทั้งสองนั้นจะเป็นรากฐานให้เกิดการปฏิบัติที่ถาวร

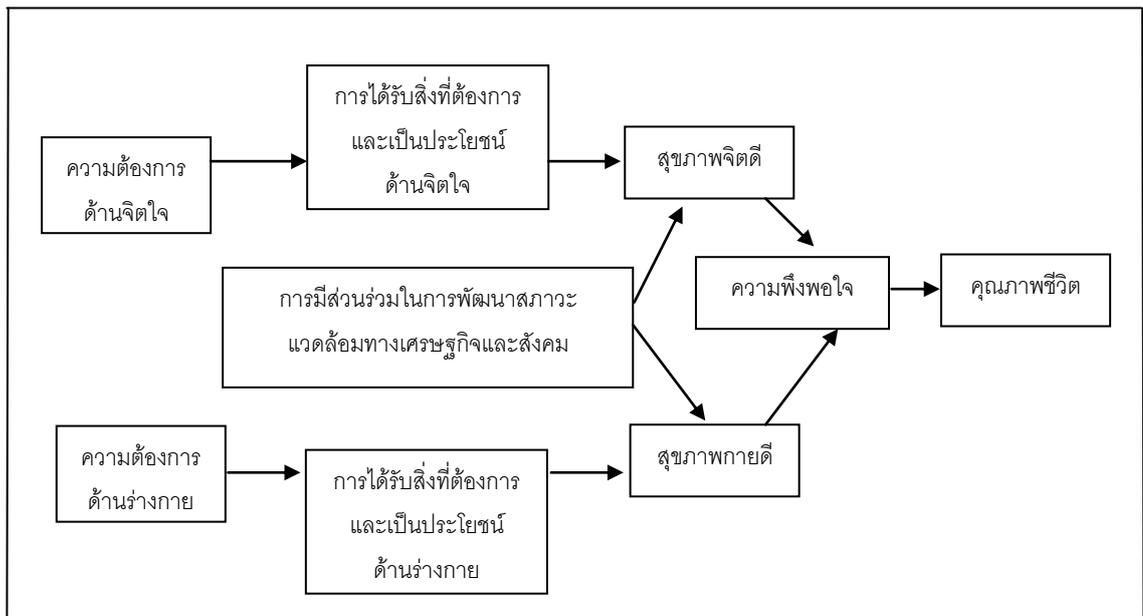
ความรู้ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง Bloom et al. (1956, อ้างถึงใน โกวิท, 2543) ได้ศึกษาและจำแนกพฤติกรรมความรู้ด้านสติปัญญา (Cognition Domain) เป็น 6 ระดับ โดยเรียงลำดับจากความสามารถขั้นต่ำไปสูง ดังนี้

1) การรู้จำข้อมูลเนื้อหา (Knowledge) หมายถึงความสามารถที่จะเล่ากลับถึงความรู้ที่ได้เรียนมาโดยยังไม่ต้องไปปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลง ความรู้ แบ่งเป็นหลายระดับ คือ ความรู้จริง รวมถึงคำศัพท์ ความรู้เกี่ยวกับวิธีการในความรู้จำเพาะนั้น และความรู้ที่เป็นนามธรรม เช่น ความคิดรวบยอดต่าง ๆ

- 2) การเข้าใจ (Comprehensive) เป็นความสามารถในการรู้ขั้นที่สอง คือ สามารถแปลความหมายของเรื่องที่น่ารู้และบรรยายด้วยภาษาของตนเอง ทั้งนี้ยังไม่จำเป็นจะต้องไปสัมพันธ์กับเรื่องอื่น การเข้าใจจำแนกเป็นทักษะได้ 3 อย่าง คือ แปลความ (Translation) ได้แก่ การอธิบายเรื่องราวหรือแนวคิดของความรู้นั้น โดยใช้ภาษาที่ง่ายขึ้นหรือเป็นภาษาของตนเองโดยไม่เปลี่ยนแปลงแนวความคิดเดิม ดีความ (Interpretation) คือ การอธิบายสรุป อาจจะเรียงลำดับขั้นตอนใหม่ และขยายความ (Extrapolation) คือ ขยายความหรือคาดคะเน เพิ่มเติมจากแนวคิดหรือข้อมูลความรู้
- 3) การนำไปใช้ (Application) สามารถนำความรู้ ทฤษฎี หลักเกณฑ์ แนวคิดไปใช้ในสถานการณ์ใหม่ที่เป็นรูปธรรม การนำไปใช้จะต่างกับการเข้าใจตรงที่ว่า ถึงแม้การคิดระดับเข้าใจจะต้องสามารถแสดงความคิดเห็นหรือการกระทำที่แสดงว่าเข้าใจจริง ๆ แต่การนำไปใช้จะเป็นการนำความรู้หรือหลักการไปใช้ในสถานการณ์ใหม่หรือสภาพปัญหาใหม่ที่ไม่เคยเห็นหรือรู้จักมาก่อน
- 4) การวิเคราะห์ (Analysis) สามารถแยกส่วนต่าง ๆ ของเรื่องที่เป็นความรู้หรือแนวคิดและชี้ความสัมพันธ์ระหว่างส่วนหรือองค์ประกอบต่าง ๆ ได้ ความสามารถในการวิเคราะห์หรือแยกรายละเอียดของเนื้อหา จะแสดงให้เห็นความเข้าใจหลักการที่เป็นพื้นฐานของโครงสร้างเนื้อหา การวิเคราะห์จะมีลักษณะ 3 ลักษณะ คือ วิเคราะห์องค์ประกอบหรือส่วนย่อยของเนื้อหา วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ และวิเคราะห์หลักการ วิธีการหรือหลักการจัดการ
- 5) การสังเคราะห์ (Synthesis) การคิดแบบสังเคราะห์จะมีลักษณะตรงข้ามกับแบบวิเคราะห์ กล่าวคือการคิดแบบสังเคราะห์จะคิดรวมส่วนต่าง ๆ ที่แยกเยาะกระจัดกระจายให้เป็นแนวคิดเดียว และเป็นแนวคิดใหม่ เพราะฉะนั้นการคิดแบบสังเคราะห์จึงต่างจากการคิดแบบเข้าใจที่ตีความเนื้อหาตรงที่การคิดแบบสังเคราะห์นั้น ทำให้เกิดความรู้หรือแนวคิดใหม่ การคิดแบบสังเคราะห์จะมีลักษณะดังนี้ มีผลเป็นการสื่อด้วยวาจาหรือลายลักษณ์อักษร มีผลเป็นแผนงาน แผนการ แผนดำเนินการ และมีผลเป็นทฤษฎีใหม่ หลักการและกฎเกณฑ์ใหม่ ๆ
- 6) การประเมินค่า (Evaluation) การคิดแบบประเมินค่านี้ ถือเป็นการคิดระดับสูงสุด เพราะสามารถมีวิจารณญาณตัดสินประเมินค่าได้ การตัดสินจะมีกฎเกณฑ์ที่แต่ละคนตั้งขึ้น เกณฑ์มี 2 ลักษณะ คือ เกณฑ์ภายนอก ได้แก่ การเปรียบเทียบคุณภาพและคุณลักษณะที่สามารถมองเห็นได้ ส่วนเกณฑ์ภายใน ได้แก่ ความเป็นเหตุเป็นผล ความสม่ำเสมอของหลักการ การคิดประเมินค่าจึงต้องอาศัยทักษะการสังเกตและการคิดอย่างแหลมคม

2.5 ความหมาย องค์ประกอบ แนวคิด เกี่ยวกับคุณภาพชีวิตในการทำงาน

อัจฉรา (2548) กล่าวถึงทฤษฎีคุณภาพชีวิตว่า คุณภาพชีวิตของบุคคลเกิดจากความพึงพอใจที่บุคคลได้รับการตอบสนองต่อสิ่งที่ต้องการทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจและการได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาสภาวะแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคม จนก่อให้เกิดการมีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี และได้อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบและดัชนีชี้วัดคุณภาพชีวิต ความสัมพันธ์ของความต้องการ สุขภาพและคุณภาพชีวิตว่า ธรรมชาติจะก่อให้เกิดความต้องการด้านร่างกายและจิตใจเพื่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ ธรรมชาติจะกระตุ้นมนุษย์ให้มีแรงจูงใจที่จะกระทำกิจกรรมเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ร่างกายและจิตใจต้องการ ถ้าบุคคลได้รับการตอบสนองต่อสิ่งที่เป็นประโยชน์ที่ร่างกายและจิตใจต้องการเพียงพอ รวมทั้งมีส่วนร่วมในการพัฒนาสภาวะแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคมจะช่วยเสริมสร้างให้บุคคลนั้นเป็นผู้ที่มีสุขภาพกายดีและสุขภาพจิตดี เมื่อนั้นความพึงพอใจในชีวิตจะบังเกิดขึ้นและจะเป็นสื่อให้บุคคลรู้สึกว่าคุณภาพชีวิตที่ดีแสดงในภาพที่ 3

ภาพที่ 2.1 ความสัมพันธ์ระหว่างความต้องการสุขภาพ สังคมกับคุณภาพชีวิต

ที่มา: อัจฉรา (2548)

ความต้องการทางร่างกายและจิตใจเป็นแรงผลักดันให้มนุษย์มีพฤติกรรมสนองการได้มาของสิ่งที่ต้องการ ซึ่ง Maslow (1954, อ้างถึงในอัจฉรา, 2548) มีความเชื่อว่าโดยธรรมชาติแล้วมนุษย์จะมีความต้องการเป็นแรงผลักดันหรือแรงจูงใจอยู่ในที่จะใช้พลังความรู้ความสามารถเพื่อนำตนเองไปสู่จุดมุ่งหมายที่ต้องการ และได้เสนอทฤษฎีแรงจูงใจตามความต้องการของมนุษย์ (Maslow' Hierarchy Needs) โดยแบ่งความต้องการของมนุษย์เป็น 5 ระดับขึ้นจากระดับต่ำไปสูงตามลำดับ ดังนี้

ระดับที่ 1 ความต้องการพื้นฐานทางสรีระหรือด้านร่างกาย ความต้องการยกระดับขั้นต้น เป็นความต้องการปัจจัยที่จำเป็นต่อการอยู่รอดของชีวิตด้านร่างกายขาดไม่ได้ ได้แก่ความต้องการ ในปัจจัย 4 คือ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค มนุษย์มีแรงจูงใจที่จะมีกิจกรรมใน การดำเนินชีวิตทุกวิถีทางเพื่อให้ได้มาซึ่งปัจจัยเหล่านี้ เพราะถ้ามนุษย์ขาดปัจจัยเหล่านี้เท่ากับมนุษย์ ขาดสิ่งจำเป็นพื้นฐาน อันจะทำให้มนุษย์ไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ Maslow เชื่อว่าความต้องการ พื้นฐานมีแรงผลักดันรุนแรงที่สุด ถ้าความต้องการนี้ขาดจะเป็นแรงผลักดันให้บุคคลนั้นมี พฤติกรรมตอบสนองความต้องการจนเป็นที่พอใจ จึงจะมีความต้องการขั้นสูงต่อไป สำหรับการ ได้รับการตอบสนองความต้องการขั้นนี้ เช่น การได้รับโภชนาการที่มีคุณภาพและปริมาณที่ เหมาะสมกับสภาพร่างกาย การมีที่อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่งและถูกสุขลักษณะ มีเสื้อผ้าสวมใส่ที่ เหมาะสมกับฤดูกาลและในโอกาสต่าง ๆ เป็นต้น การได้รับการตอบสนองต่อสิ่งที่เป็นปัจจัย 4 นี้ เป็นประโยชน์ตามความต้องการของสภาวะร่างกายของบุคคลที่แตกต่างกันตามวัยและอาชีพจะทำให้ เกิดสุขภาพกายดี

ระดับที่ 2 ความต้องการความปลอดภัยมั่นคงหรือสวัสดิภาพ ความต้องการระดับนี้หมายถึง ความต้องการมั่นคงปลอดภัยทางด้านร่างกายและจิตใจ ส่วนใหญ่เป็นความต้องการที่เป็นนามธรรม เป็นความรู้สึกต้องการที่เกิดขึ้นเมื่อมนุษย์ได้รับการตอบสนองตามความต้องการในระดับที่ 1 จน พอเพียงพอแล้ว ได้แก่ การได้รับผลที่ดีต่อสภาวะร่างกายและความรู้สึกทางจิตใจ อันเนื่องจากไม่ต้อง เผชิญหรือหวาดหวั่น หวาดระแวงต่ออันตรายหรือความไม่แน่นอนที่ไม่พึงปรารถนาเป็นความ ต้องการที่เป็นอิสระจากความกลัว ขู่เข็ญบังคับจากผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม เช่น มีสภาพแวดล้อมทาง ธรรมชาติเศรษฐกิจหรือสังคมที่ปราศจากมลพิษ ความต้องการที่จะมีงานทำเป็นหลักแหล่ง การมี ปัจจัย 4 และได้อยู่ในสภาวะแวดล้อมที่ปราศจากอันตรายจากอากาศ น้ำ ฝุ่นละออง ทำให้ความ ต้องการด้านร่างกายได้รับการตอบสนองทำให้มีสุขภาพกายดีและการมีสภาวะสังคมหรือเศรษฐกิจ ที่ดีทำให้มีความรู้สึกมั่นคงปลอดภัยในการดำรงชีวิต ความต้องการด้านจิตใจได้รับการตอบสนอง ทำให้สุขภาพจิตดี

ระดับที่ 3 ความต้องการความรัก ความเป็นเจ้าของ หรือความต้องการเป็นที่ต้องการของ สังคมได้แก่ ความต้องการที่จะได้เป็นทั้งผู้ให้และผู้รับในปัจจัยที่พึงพอใจ เช่น การเป็นพ่อ แม่ ลูก หรือการเป็นเพื่อนสนิทกัน ทำให้ทุกคนมีความรัก ความห่วงใย ปกป้องคุ้มครองให้แก่กัน จึงมี สิทธิที่จะเป็นผู้ให้ ขณะเดียวกันทุกคนต่างผูกพันเป็นเจ้าของซึ่งกันและกัน จึงมีสิทธิเรียกร้องได้รับ สิ่งที่ตนเองต้องการทั้งในด้านความรัก ความห่วงใยและความปกป้องคุ้มครองจากอีกฝ่ายหนึ่ง การ ได้มีโอกาสเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับในสิ่งที่เป็นความต้องการทางจิตใจจะนำมาซึ่งการมีสุขภาพจิตดี คนที่รู้สึกเหงาไม่มีเพื่อน มีชีวิตไม่สมบูรณ์เป็นผู้ขาดแคลนความต้องการประเภทนี้ ความ ต้องการประเภทนี้จะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อมนุษย์ได้รับการตอบสนองต่อความต้องการระดับที่ 1 และ ระดับที่ 2 แล้ว

ระดับที่ 4 ความต้องการความนับถือและความต้องการความสุนทรีย์เป็นความต้องการที่เป็นนามธรรมที่มนุษย์มีแรงจูงใจจะพยายามจะทำให้เกิดขึ้น เมื่อมนุษย์ได้รับการตอบสนองต่อสิ่งที่ต้องการระดับที่ 1 ระดับที่ 2 และระดับที่ 3 มาแล้วนั้นคือความต้องการดังกล่าวนี้จะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อมนุษย์มีปัจจัยพื้นฐานอย่างเพียงพอ มีความปลอดภัยมั่นคงในชีวิตมีเพื่อนหรือผู้คนที่รักใคร่ชอบพอ เมื่อมีปัจจัยต่างๆดังกล่าวนี้แล้ว มนุษย์จะต้องการให้ผู้อื่นเห็นว่าตนมีความสามารถ มีคุณค่าและมีเกียรติ ต้องการให้คนมายกย่องนับถือ บุคคลที่มีชีวิตอย่างได้รับการยอมรับนับถือและได้รับสิ่งที่ทำให้รู้สึกเบิกบาน สดชื่น สุขงามหรือผ่อนคลายอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นในระดับครอบครัว ระดับสังคมย่อมนำมาซึ่งความสุขภาพจิตใจ แต่ถ้าได้รับในทางตรงกันข้าม ก็จะทำให้สุขภาพจิตไม่ดี

ระดับที่ 5 ความต้องการบรรลุศักยภาพแบ่งตนเป็นความต้องการที่จะบรรลุความสามารถของบุคคลที่ตนตระหนักในศักยภาพนั้น รู้จักตนเองสภาพที่แท้จริงของตนกล้าตัดสินใจเลือกทางเดินของชีวิต ประารถนาที่จะเป็นคนดีที่สุดเท่าที่มีความสามารถจะทำได้ความต้องการที่จะนำชีวิตไปถึงเป้าหมายที่ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ในชีวิต เป็นความต้องการที่มนุษย์มีแรงจูงใจที่จะพยายามจะทำให้เกิดขึ้นเมื่อมนุษย์ประสบความสำเร็จในการได้รับสิ่งที่ต้องการทั้ง 4 ระดับมาแล้ว เช่น ได้รับสิ่งที่ต้องการทุกระดับตั้งแต่ปัจจัยขั้นพื้นฐาน การมีชีวิตที่สุขสบาย ความปลอดภัยมั่นคง ความเป็นที่รัก การได้รับความยกย่องนับถือ ผู้ที่มีความสมปรารถนาในความต้องการขั้นนี้จะเป็นผู้ที่มีสุขภาพจิตดี ความต้องการทั้ง 5 ระดับกล่าวนี้บุคคลอาจต้องการพร้อมๆ กันทั้ง 5 ระดับได้ แต่แรงจูงใจที่จะผลักดันจนกระทั่งเกิดการกระทำเพื่อตอบสนองความต้องการที่สูงกว่าแต่ละระดับนั้นจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อความต้องการระดับล่างได้รับการตอบสนองแล้ว

1) สถานะทางด้านคุณภาพชีวิตของหมู่บ้าน คณะกรรมการอำนวยการงานพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชนบท จปฐ. กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย (2544 : 2) ได้ทำการศึกษาสภาวะคุณภาพชีวิตของประชาชนในประเทศนั้น มักจะมุ่งเน้นในเรื่องของการศึกษาสภาพความเป็นอยู่และการดำรงชีวิตของประชาชนในประเทศนั้นเป็นสำคัญ ซึ่งในประเทศไทยมีการสำรวจคุณภาพชีวิตของประชาชนก็มีการศึกษาในหลายรูปแบบด้วยกัน และรูปแบบหนึ่งที่ใช้มานานและยังคงอยู่ในปัจจุบัน คือ การศึกษาตามแบบประมวลผลและเทียบเป้าหมาย ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐานของครัวเรือน (จปฐ.)ประจำปี อันเป็นกิจกรรมหนึ่งของงานพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชนบท (พชช.) ที่จะต้องดำเนินการจัดเก็บข้อมูลพื้นฐาน(จปฐ.) ซึ่งเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบที่กรมการพัฒนารัฐบาล กระทรวงมหาดไทยได้รับมอบหมายจากคณะกรรมการแผนพัฒนาระดับภูมิภาคและท้องถิ่น ในคณะกรรมการพัฒนาชนบทแห่งชาติให้ดำเนินการจัดเก็บทุกปี ซึ่งค่ากล่าวของแสดงให้เห็นว่าข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) เป็นข้อมูลที่แสดงถึงลักษณะของสังคมไทยที่พึงประสงค์ตามเกณฑ์มาตรฐานขั้นต่ำของเครื่องชี้วัดว่าอย่างน้อยประชาชนชาวไทยรวมถึงชุมชนไทยควรมีคุณภาพชีวิตในเรื่องใด ระดับไหนบ้าง ซึ่งจะเอื้อประโยชน์ในการ

แก้ไขปัญหาคุณภาพชีวิตของประชาชนและส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาตนเอง
ครอบครัว ชุมชนและสังคม อันเป็นนโยบายที่สำคัญในการพัฒนาประเทศคณะอนุกรรมการ
แผนพัฒนาระดับภูมิภาคและท้องถิ่น ในคณะกรรมการพัฒนาชนบทแห่งชาติ กำหนด เครื่องชี้วัด
ความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ที่จะใช้จัดเก็บข้อมูลในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 (2545-2549) 6
หมวด 37 ตัวชี้วัด ได้แก่

หมวดที่ 1 สุขภาพดี (ประชาชนมีสุขภาพอนามัย) มี 11 ตัวชี้วัด ได้แก่

1. หญิงตั้งครรภ์ได้รับการดูแลก่อนคลอด และฉีดวัคซีนครบ
2. แม่ที่คลอดลูกได้รับการทำคลอด และดูแลหลังคลอด
3. เด็กแรกเกิดมีน้ำหนักไม่ต่ำกว่า 2,500 กรัม
4. เด็กแรกเกิดถึง 1 ปีเต็ม ได้รับการฉีดวัคซีนป้องกันโรคครบ
5. เด็กแรกเกิดได้กินนมแม่อย่างเดียว อย่างน้อย 4 เดือนแรกติดต่อกัน
6. เด็กแรกเกิดถึง 5 ปี ได้กินอาหารอย่างเหมาะสมและเพียงพอ
7. เด็กอายุ 6-15 ปี ได้กินอาหารอย่างถูกต้องครบถ้วน
8. เด็กอายุ 6-12 ปี ได้รับการฉีดวัคซีนป้องกันโรคครบ
9. ทุกคนในครัวเรือนได้กินอาหารที่มีคุณภาพถูกสุขลักษณะปลอดภัย และได้
มาตรฐาน

10. คนในครัวเรือนมีความรู้ในการใช้ยาที่ถูกต้องเหมาะสม
11. คนอายุ 35 ปีขึ้นไป ได้รับการตรวจสุขภาพประจำปี

หมวดที่ 2 มีบ้านอาศัย (ประชาชนมีที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม) มี 8 ตัวชี้วัด
ได้แก่

12. ครัวเรือนมีความมั่นคงในที่อยู่อาศัยและบ้านมีสภาพคงทนถาวร
13. ครัวเรือนมีน้ำสะอาดสำหรับดื่มและบริโภคเพียงพอตลอดปี
14. ครัวเรือนมีน้ำใช้เพียงพอตลอดปี
15. ครัวเรือนมีการจัดบ้านเรือนเป็นระเบียบถูกสุขลักษณะ
16. ครัวเรือนไม่ถูกรบกวนจากมลพิษ
17. ครัวเรือนมีการป้องกันอุบัติเหตุอย่างถูกวิธี
18. ครัวเรือนมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน
19. ครอบครัวมีความอบอุ่น

หมวดที่ 3 ฝึกฝนการศึกษา (ประชาชนมีโอกาสเข้าถึงบริการด้านการศึกษา) มี 6 ตัวชี้วัด
ได้แก่

20. เด็กอายุ 3-5 ปีเต็ม ได้รับการเลี้ยงดูเตรียมความพร้อมก่อนวัยเรียน
21. เด็กอายุ 6-15 ปี ได้รับการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี

22. เด็กที่จบการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี ได้เรียนต่อมัธยมศึกษาตอนปลาย
23. เด็กที่ไม่ได้เรียนต่อมัธยมศึกษาตอนปลาย ได้รับการฝึกอบรมด้านอาชีพ
24. คนอายุ 15-60 ปีเต็ม อ่านออกและเขียนภาษาไทยได้
25. คนในครัวเรือนได้รับรู้ข่าวสารที่เป็นประโยชน์อย่างน้อยสัปดาห์ละ 5 ครั้ง
หมวดที่ 4 รายได้ก้าวหน้า (ประชาชนมีการประกอบอาชีพและมีรายได้พอเพียงต่อการดำรงชีวิต) มี 3 ตัวชี้วัด ได้แก่
26. คนอายุ 18-60 ปีเต็ม มีการประกอบอาชีพและมีรายได้
27. คนในครัวเรือนมีรายได้เฉลี่ยไม่ต่ำกว่าคนละ 20,000 บาทต่อปี
28. ครัวเรือนมีการเก็บออมเงิน
หมวดที่ 5 ปลูกฝังค่านิยมไทย (ประชาชนมีการปลูกฝังค่านิยมให้กับตนเองเพื่อให้อุณหภูมิชีวิตดีขึ้น มี 5 ตัวชี้วัด ได้แก่
29. คนในครัวเรือนไม่ติดสุรา

2) แนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิต (Quality of Life) จากแนวคิดของโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตการทำงานในสถานประกอบการสถาบันเสริมสร้างขีดความสามารถมนุษย์ สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยและ สำนักงานกองทุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ได้จัดทำรูปแบบมาตรฐานคุณภาพชีวิตที่ใช้ประเมินสถานประกอบการ การดำรงชีวิตอยู่ด้วยการมีสุขภาวะที่สมบูรณ์ และมีความมั่นคง ซึ่งครอบคลุม 4 ด้าน ต่าง ๆ ดังนี้

- 1) สุขภาวะทางกาย (Physical Well – being) คือ ภาวะ การรับรู้และดำรงรักษาสุขภาพร่างกายให้มีความแข็งแรง ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ และสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างปกติสุข โดยมีการปฏิบัติกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพต่าง ๆ เพื่อรักษาสุขภาพร่างกายให้สมบูรณ์
- 2) สุขภาวะทางอารมณ์ (Emotional Well – being) คือ ภาวะ การรับรู้ของสภาพอารมณ์ความรู้สึกของตนเองและผู้อื่น และสามารถบริหารจัดการอารมณ์ของตนเองและผู้อื่น ได้อย่างเหมาะสมและสร้างสรรค์
- 3) สุขภาวะทางสังคม (Social Well – being) คือ ภาวะ การรับรู้เรื่องการมีสัมพันธภาพของตนเองกับบุคคลอื่นทั้งในกลุ่มเพื่อนร่วมงานและต่อสาธารณชน
- 4) สุขภาวะทางจิตวิญญาณ/ปัญญา (Spiritual Well – being/Internal Wisdom) คือ ภาวะ การรับรู้เรื่องของความรู้สึกสุขสงบ มีความพึงพอใจในการดำรงชีวิตอย่างมีเป้าหมาย เข้าใจธรรมชาติและความเป็นจริงของชีวิต รวมทั้งการมีสิ่งยึดเหนี่ยวที่มีความหมายสูงสุดในชีวิต

ยูเนสโก (UNESCO) สรุปแนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตไว้ว่า คุณภาพชีวิตเป็นความรู้สึกของการอยู่อย่างพอใจ (มีความสุข มีความพอใจ) ต่อองค์ประกอบต่าง ๆ ของชีวิตที่มีส่วนสำคัญที่สุดของบุคคลความหมายของคุณภาพชีวิตชีวิตที่มีคุณภาพ หมายถึง ชีวิตที่ไม่เป็นภาระและไม่ก่อปัญหาทางสังคม เป็นชีวิตที่มีความสมบูรณ์ทั้งทางร่างกายและทางจิตใจ มีความคิดและ

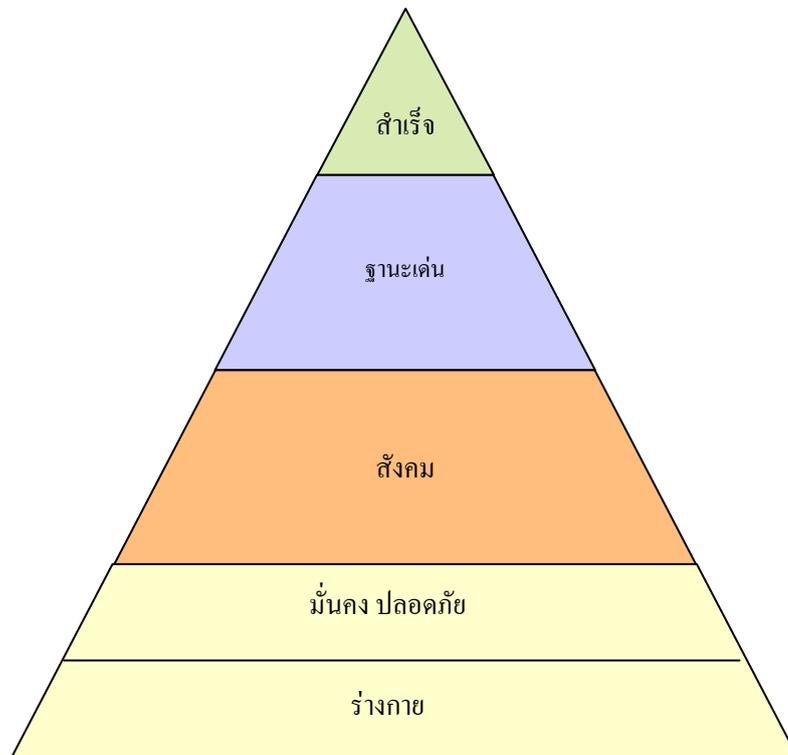
ความสามารถที่จะดำรงสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองได้อย่างถูกต้อง แก้ปัญหาเฉพาะหน้าที่ สลับซับซ้อนได้ สามารถหาวิธีการอันชอบธรรม เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ตนเองพึงประสงค์ ภายใต้อุปกรณ์เครื่องมือและทรัพยากรที่มีอยู่

ตารางที่ 1.4 ตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตในระดับสากล

องค์การ ESCAP	องค์การ UNESCO (1975)	UN (1990)
1. ความมั่นคง ปลอดภัยทางเศรษฐกิจ	1. อาหารและโภชนาการ	1. สุขภาพอนามัย
2. สุขภาพ	2. สุขภาพ	2. ที่อยู่อาศัย
3. ชีวิตด้านการใช้สติปัญญา	3. การศึกษา	3. สิ่งแวดล้อม
4. ชีวิตการทำงาน	4. สภาพแวดล้อม	4. การศึกษา
5. สภาพแวดล้อมทางกายภาพ	5. รายได้	5. วัฒนธรรม
6. ชีวิตครอบครัว	6. การมีงานทำ	6. ความปลอดภัยของสาธารณะ
7. ชีวิตในชุมชน	7. สถานภาพสตรี	7. การจ้างงานและชีวิตการทำงาน
	8. ที่อยู่อาศัย	8. รายได้
		9. สวัสดิการสังคม

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตการทำงาน

ทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมนุษย์ (Maslow's Need Hierachy) แบ่งลำดับความต้องการของมนุษย์เป็น 5 ชั้น จากต่ำไปสูงสุด คือ 1. ความต้องการทางร่างกาย 2. ความต้องการความมั่นคง ปลอดภัย 3. ความต้องการด้านสังคม 4. ความต้องการที่จะมีฐานะเด่นในสังคม 5. ความต้องการที่จะ ได้รับความสำเร็จในสิ่งที่ตนปรารถนา ทฤษฎีความต้องการของมนุษย์ของ Maslow

ภาพที่ 2.2 ทฤษฎีความต้องการของมนุษย์ของ Maslow

ทฤษฎีความต้องการสองปัจจัยของ เฟรดเดอริก เฮอร์สเบิร์ก (Frederick Herzberg's Need Two-Factor Theory)

ปัจจัยค่าจูน หรือปัจจัยอนามัย (Hygiene Factors) คนไม่พอใจถ้าไม่ได้รับการตอบสนอง เทียบกับทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมนุษย์ ของ Maslow จะอยู่ในขั้นที่ 1-3

ปัจจัยจูงใจ (Motivation Factors) กระตุ้นให้ได้ผลงานตามเป้าหมาย เทียบกับทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมนุษย์ ของ Maslow จะอยู่ในขั้นที่ 4-5

2.2 แนวคิดสากลแนวคิดสวัสดิการอุตสาหกรรมของสหประชาชาติ (Industrial Social Welfare)

หลักสำคัญของแนวคิด

- แต่ละประเทศมีอิสระที่จะจัดโปรแกรมการบริการตามวัฒนธรรม
- คำนึงถึงความแตกต่างของเวลาและสถานการณ์
- ประเทศที่พัฒนาแล้วจะเป็นตัวอย่างที่ดีของประเทศอื่น
- เน้นความต้องการของลูกจ้าง แรงงานกลุ่มพิเศษ เช่น แรงงานพิการ และสูงอายุ แรงงานหญิงย้ายถิ่น และเรื่องเมืองอุตสาหกรรม
- ขยายขอบข่ายของสวัสดิการออกนอกที่ทำงาน ครอบคลุมครอบครัว ชุมชน และสังคมส่วนรวม
- ส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างกิจการขนาดใหญ่และเล็ก เมื่อกับชนบท

คุณภาพชีวิตในการทำงาน หมายถึงการจัดการด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับชีวิตการทำงานที่ประกอบด้วยค่าจ้าง ชั่วโมงการทำงาน ประโยชน์เกื้อกูล บริการต่าง ๆ โอกาสความก้าวหน้า และมนุษยสัมพันธ์ สภาพแวดล้อม นอกจากนี้ยังหมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างการทำงานกับสิ่งแวดล้อมที่ให้ความสำคัญกับความเป็นมนุษย์

2.3 มิติคุณภาพชีวิตการทำงาน 5 มิติ ขององค์การแรงงานระหว่างประเทศ QWL by The International Labour Organization (ILO)

1. การจัดการปัญหาพื้นฐานในการทำงาน เช่น ชั่วโมงทำงานที่ยาวนาน ความไม่ปลอดภัย การเอาเปรียบเรื่องค่าจ้าง การเลิกจ้าง ฯลฯ
2. การได้รับการปฏิบัติที่เป็นธรรม (Fair Treatment at Work)
3. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Influence on Decision)
4. การได้ทำงานที่ท้าทายความสามารถ (Challenge of Work Content)
อาทิ การหมุนเวียนงาน การขยายขอบเขตงาน การทำงานเป็นกลุ่ม
5. ความสมดุลระหว่างชีวิตการทำงานกับการดำเนินชีวิตส่วนตัว (Work and Life Cycle)

3) ความหมายของคุณภาพชีวิต ปัจจุบันนักวิชาการหลายท่านให้คำจำกัดความหรือความหมายของคำว่า “คุณภาพชีวิต” กันอย่างกว้างขวาง ซึ่งมักจะเป็นความหมายที่มีความคล้ายคลึง

ค่านิยม จิตใจ เป็นต้น ปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ ได้มีนักวิชาการเสนอไว้ว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการมีคุณภาพชีวิตของมนุษย์ซึ่งก็มีส่วนแตกต่างกันไปบ้างในรายละเอียดสุขภาพทั้งกายและใจ การศึกษา เศรษฐกิจและอาชีพ การเมืองการปกครอง ศาสนา สิ่งแวดล้อม สวัสดิการ สังคมอื่นๆ ซึ่งไปตาม (อังฉราและขจีรัตน์.2532) ให้ความเห็นที่ องค์ประกอบหรือปัจจัยที่มีผลต่อคุณภาพชีวิต ความเป็นปัจจัยที่มีผลโดยตรงต่อการมีสุขภาพกาย สุขภาพจิตของบุคคล ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับระดับของการศึกษาแตกต่างกันไป ซึ่งแบ่งเป็น

1. องค์ประกอบหรือปัจจัยระดับจุลภาค อันได้แก่ ปัจจัยสี่ น้ำ อากาศ การศึกษา ความรัก ความมั่นคงปลอดภัย การมีงานทำ มีรายได้ การมีอิสระ เสรีภาพ การเลื่อนฐานะทางสังคม สุขภาพ และความเจ็บป่วย เกียรติยศ ชื่อเสียง เป็นต้น
2. องค์ประกอบหรือปัจจัยระดับจุลภาคและมหภาค เป็นปัจจัยที่มีตัวแปรเป็นสำคัญในการคาดประมาณคุณภาพชีวิตของบุคคลในระดับชุมชนหรือในประเทศได้ เช่น ระดับการดำรงชีวิต (ปัจจัยขั้นพื้นฐาน) ทรัพยากร (ทรัพยากรมนุษย์และธรรมชาติ) ประชากร (โครงสร้างประชากร) ระบบสังคมและการเมือง (รุ่งนภา กิระจินดา. 2550)

มะเดื่อ (2532 : 5-6) กล่าวว่าการพัฒนาคุณภาพชีวิต ควรเริ่มจากตนเองก่อนเป็นสำคัญ ซึ่งการพัฒนาคุณภาพชีวิตส่วนตน น่าจะพัฒนาให้มีสุขภาพร่างกายที่สมบูรณ์ แข็งแรง จิตใจเข้มแข็ง มั่นคง อดทน ซึ่งเป็นไปตามแนวคิดของอัมพร (2540 : 14) ได้ให้ความหมายของสุขภาพจิตดี คือ สุขภาพจิตคือสภาพชีวิตที่เป็นสุข มีความสมบูรณ์ทั้งทางกายและทางใจ สามารถปรับตัวหรือความต้องการของตนให้เข้ากับสภาพแวดล้อม เข้ากับบุคคลที่อยู่ร่วมและสังคมที่เกี่ยวข้องด้วยดี โดยไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนให้แก่ตนเองและผู้อื่น ทั้งยังก่อให้เกิดผลดีและประโยชน์สุขแก่ตนเองอีกด้วยพร้อมที่จะเผชิญอุปสรรคในชีวิตได้ทุกเมื่อ และทุกรูปแบบ นอกจากนี้ยังต้องมีการพัฒนาความรู้ ความสามารถ ให้มีงานทำเป็นการพัฒนาความคิด ความฉลาดทางอารมณ์ด้วย ให้มีรายได้ มีงานทำเพียงพอที่จะส่งเสริมให้ชีวิตของตนเองและครอบครัวมีความสุขได้ ดังนั้น เรื่องของคุณภาพชีวิตจึงเป็นประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจและเป็นประเด็นที่มีความสำคัญต่อการส่งเสริมสร้างรากฐานชีวิตที่ดีของประชากรเพื่อการพัฒนาประเทศที่ยั่งยืนได้

5) แนวคิดที่ใช้ในการศึกษาคุณภาพชีวิต แนวคิดเรื่องคุณภาพชีวิตเป็นความพยายามที่จะนิยามความหมายของคำว่า “คุณภาพชีวิต” เพื่อใช้ในการศึกษา แต่ความหมายที่นักวิชาการหลายท่านนิยามขึ้นนั้นยากที่จะเป็นที่ยอมรับอย่างเป็นสากล เนื่องจากความหมายของคำว่า คุณภาพชีวิตมีลักษณะที่เป็นทั้งวัตถุวิสัย (Objective) และอัตตวิสัย (Subjective) เช่น เรื่องที่เกี่ยวข้องกับร่างกาย จิตใจ ความรู้สึกเกี่ยวกับความเป็นอยู่ที่ดี เรื่องเพศ และกิจวัตรประจำวัน ดังนั้น มาตรฐานวัดคุณภาพชีวิตที่พัฒนามาบนพื้นฐานของแนวคิดข้างต้น จึงประกอบด้วย 2 มิติทั้งมิติวัตถุวิสัยและมิติอัตตวิสัย ทั้งนี้เนื่องจาก (คุชฎี อายุวัฒน์. 2548) กล่าวว่าจากแนวคิดคุณภาพชีวิตซึ่งเป็นสิ่งสำคัญโดยได้มีผู้ศึกษาค้นคว้าไว้จำนวนมาก ซึ่งพอจะนำมาอธิบายได้ดังนี้

คำว่า “คุณภาพชีวิต” (Quality of Life) นั้นถึงแม้จะเป็นคำที่เพิ่งรู้จักไม่นานนักแต่คำนี้ได้ อยู่คู่กับมนุษย์ตั้งแต่แรกเริ่มของการเกิดมีมนุษย์ชาติในโลกเมื่อมนุษย์เกิดมาธรรมชาติก็สอนให้ มนุษย์ต้องต่อสู้ดิ้นรนกับสภาพแวดล้อมเพื่อการอยู่รอดของตนและพยายามแสวงหาความสุขใน ชีวิตและเมื่อพิจารณาจากเอกสาร และตำราต่างๆ พบว่า มีการกล่าวถึงเรื่องคุณภาพชีวิตมานาน แล้วแต่อาจจะยังไม่มีการใช้คำนี้โดยตรงๆ คงปรากฏแต่คำว่า “การมีชีวิตที่ดี” (Good Life) และ “การอยู่ดีกินดี” (Well-being) ซึ่งทั้งสองคำดังกล่าวหากพิจารณาถึงความหมายแล้วก็อาจสรุปได้ ในระดับหนึ่งว่า หมายความว่า การมีคุณภาพชีวิตที่ดีนั่นเอง (สมพจน์. 2547 : 6)

โลคราติส กล่าวว่า ชีวิตที่ดีสำหรับมนุษย์ คือ ชีวิตที่มนุษย์รู้จักใช้สติปัญญาเป็นแนวทาง ในการดำเนินชีวิตและแก้ปัญหาต่างๆ ที่ปรากฏขึ้นตามธรรมชาติด้วยตนเอง ซึ่งมีการตรวจสอบใน การที่จะรู้จักตนเอง และปรับปรุงตนเองให้สูงขึ้น เพื่อให้เป็นมนุษย์สมบูรณ์ที่สุด และเป็นชีวิตที่ ถูกต้องตามทำนองครองธรรมในระบบสังคม (สมใจ. 2543 : 24) ในสมัยกรีกโบราณ ได้มีนัก ปรัชญาที่มีชื่อเสียง คือ โลคราติส เปลโต และอริสโตเติล ซึ่งกล่าวถึงการมีชีวิตที่ดีของประชาชน ดังนี้

เปลโต และอริสโตเติล มีแนวคิดเกี่ยวกับชีวิตที่ดีเห็นคล้อยตามกัน คือ ชีวิตที่ดีที่สุดของ มนุษย์นั้นอยู่ที่การได้ขัดเกลาอินทรีย์อย่างดีที่สุด เพื่อจะได้หยั่งถึงสิ่งที่มีค่าในตัวเอง แต่มนุษย์นั้นไม่ สามารถที่จะอยู่โดดเดี่ยวได้ ต้องอาศัยอยู่ในระบบของสังคม จึงได้เกิดระบบของสังคม การเมืองขึ้น เพื่อการกระทำ ไม่ใช่มีขึ้นเพื่อการดำรงชีวิตอยู่อย่างสามัญเท่านั้น ซึ่งจุดหมายของสังคมคือการสร้าง ปัจจัยต่างๆ เพื่อให้พลเมืองทุกคนสามารถจะมีชีวิตที่ดีที่สุดได้ ชีวิตที่ดีที่สุดนั้น ประกอบด้วย การ พัฒนาสิ่งที่ดีที่สุดในตัวเราให้ถึงจุดสุดยอด ทั้งนี้รวมทั้งความสุขด้วย ดังนั้น ชีวิตที่ดีที่สุดจะต้องมี พื้นฐานทางสังคมและการเมืองที่ดี ซึ่งอริสโตเติล และเปลโต ถือว่าเป็นหน้าที่ของรัฐบาลที่จะ กำหนดชีวิตที่ดีของประชาชน ตลอดจนการเป็นผู้ให้การศึกษาศึกษาและฝึกอบรม การฝึกฝนประชาชนจน บรรลุถึงชีวิตที่ดีด้วยตนเอง และมีความเชื่อว่ามนุษย์ ทุกคนมีอิสระที่จะมีชีวิตที่ดีให้พลเมืองได้ (รุ่ง นภา กิระจินดา. 2550: อ้างใน สมใจ. 2543)

6) ความหมายของคุณภาพชีวิตในการทำงาน ปัจจุบัน นักวิชาการให้คำจำกัดความหรือ ความหมายของคำว่า “คุณภาพชีวิต” กันอย่างกว้างขวางส่วน(รุ่งนภา กิระจินดา. 2550) ซึ่งมักจะ เป็นความหมายที่มีความคล้ายคลึงกัน สอดคล้องกัน สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติ ให้ความหมายว่า คุณภาพชีวิต คือ การดำรงชีวิตของมนุษย์ในระดับที่มีความ เหมาะสมตามความจำเป็นพื้นฐาน ในสภาวะการณ์ของสังคมในช่วงเวลาหนึ่ง ซึ่งองค์ประกอบ พื้นฐานที่สำคัญและเหมาะสมอย่างน้อยก็ประกอบด้วย มีอาหารเพียงพอ มีเครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย เหมาะสม รวมถึงได้รับบริการพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีพทั้งด้านเศรษฐกิจ และสังคม (สกล. 2546)

แวนเกอร์ และโฮเลนแบค (Wanger & Hollenbeck, 1995 อ้างถึงใน พัสดุฯ, 2546 : 6) กล่าวว่า คุณภาพชีวิตในการทำงาน หมายถึง ระดับความต้องการ และความพึงพอใจในการทำงานและการเป็นสมาชิกในองค์กรจะเห็นได้ว่าแนวคิดของสินชัย ฉายรัมย์ (2544) กล่าวว่า ปฏิกริยาของปัจเจกบุคคลที่มีต่อการทำงาน อันเนื่องมาจากสภาพแวดล้อมการทำงาน โดยมีเป้าหมายหลักอยู่ที่การตอบสนองความพึงพอใจและความสุขในการทำงาน เพื่อนำไปสู่ ประสิทธิภาพขององค์กรและคุณภาพชีวิตการทำงานของพนักงาน

7) แนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตในการทำงาน คุณภาพชีวิต หมายถึง การดำรงชีวิตอยู่ด้วยการมีความสุขที่สมบูรณ์ และมีความมั่นคง ซึ่งครอบคลุมถึงด้านต่างๆ อันได้แก่ สุขภาวะทางกาย สุขภาวะทางอารมณ์ สุขภาวะทางสังคม และสุขภาวะทางจิตวิญญาณ (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) www.qwlthai.com)

สุขภาวะทางกาย (Physical well being) หมายถึง ภาวะการรับรู้และดำรงรักษาสุขภาพร่างกายให้มีความแข็งแรงปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ และสามารถดำรงชีวิตได้อย่างปกติสุข โดยการปฏิบัติกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพต่างๆ เพื่อรักษาสุขภาพร่างกายให้สมบูรณ์ไว้ (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) www.qwlthai.com)

สุขภาวะทางอารมณ์ (Emotional well being) คือ ภาวะการรับรู้ของสภาพอารมณ์ความรู้สึกของตนเองและผู้อื่น และสามารถบริหารจัดการอารมณ์ของตนเองและผู้อื่น ได้อย่างเหมาะสมและสร้างสรรค์ (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) www.qwlthai.com)

คุณภาพชีวิตการทำงานมีความหมายทั้งทางกว้าง และทางแคบ ซึ่งได้รวบรวมความหมายของคุณภาพชีวิตการทำงานไว้ในประเด็นต่างๆ ดังนี้

- คุณภาพชีวิตการทำงานในความที่กว้าง หมายถึง สิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตการทำงาน ซึ่งประกอบด้วย ค่าจ้าง ชั่วโมงการทำงาน สภาพแวดล้อมการทำงาน ผลประโยชน์และบริการ ความก้าวหน้าในการทำงาน และการมีมนุษยสัมพันธ์ สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่แรงจูงใจ และความพึงพอใจสำหรับคนงาน

สุขภาวะทางสังคม (Social well being) คือ ภาวะการรับรู้เรื่องความสัมพันธ์ทางกับบุคคลอื่น ทั้งในกลุ่มเพื่อนร่วมงาน และต่อสาธารณชน (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) www.qwlthai.com)

สุขภาวะทางจิตวิญญาณ (Spiritual well being) คือ ภาวะการรับรู้ของความรู้สึกสงบ มีความพึงพอใจในการดำรงชีวิตอย่างมีเป้าหมายเข้าใจธรรมชาติ และความเป็นจริงของชีวิต รวมทั้งการมีสิ่งยึดเหนี่ยวที่มีความหมายสูงสุดในชีวิต (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) www.qwlthai.com)

- คุณภาพชีวิตการทำงานในความหมายอย่างแคบ คือ ผลที่มีต่อคนงาน ซึ่งหมายถึง การปรับปรุงในองค์การและลักษณะงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งพนักงานควรได้รับการพิจารณาเป็นพิเศษสำหรับการส่งเสริมระดับคุณภาพชีวิตการทำงานของแต่ละบุคคล และรวมถึงความต้องการของพนักงานในเรื่องความพึงพอใจในงาน การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจที่จะมีผลต่อสภาพการทำงานของเขาด้วย

- คุณภาพชีวิตการทำงานในแง่มุมที่ หมายถึง การคำนึงถึงความเป็นมนุษย์ในการทำงาน (Humanization of Work) ซึ่งประเทศฝรั่งเศส และประเทศที่พูดภาษาฝรั่งเศสใช้คำว่า การปรับปรุงสภาพการทำงาน (Improvement of Working Condition) ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ใช้คำว่า การคุ้มครองแรงงาน (Workers' Protection) กลุ่มประเทศสแกนดิเนเวีย หรือในประเทศญี่ปุ่นใช้คำว่า สภาพแวดล้อมการทำงาน (Working Environment) และความเป็นประชาธิปไตยในสถานที่ทำงาน (Democratization of the Workplace) คุณภาพชีวิตการทำงานมีความหมายครอบคลุมถึงวิธีการ แนวปฏิบัติหรือเทคโนโลยีที่ส่งเสริมสภาพแวดล้อมในการทำงานที่ก่อให้เกิดความพึงพอใจมากขึ้น ในการปรับปรุงผลลัพธ์ทั้งขององค์การและปัจเจกบุคคล ตามลำดับ (สุภาพรณ ธารผาภูมิ, 2550) จากความหมายต่างๆ ที่นักวิชาการได้นิยามไว้ข้างต้นจะพบว่า คุณภาพชีวิตการทำงานเป็นคำที่มีความหมายกว้างครอบคลุมไปในทุกด้านที่เกี่ยวข้องกับชีวิตการทำงานของแต่ละบุคคลและสภาพแวดล้อมในการทำงานภายในองค์กร แต่มีเป้าหมายสำคัญร่วมกันอยู่ที่การลดความตึงเครียดทางจิตใจ เพื่อเพิ่มความพึงพอใจในงานที่ทำ ซึ่งถือเป็นกลไกสำคัญในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตในสถานที่ทำงาน

8) แนวคิดเชิงความรู้สึกรู้สึกและจิตใจ

สุภาพรณ (2527 : 114-116) กล่าวว่า ผู้ที่มีสุขภาพจิตดี มีลักษณะดังนี้ คือ

1. ด้านปัญญา ความคิด ความเข้าใจ เป็นผู้ที่มีการรับรู้ตรงตามความเป็นจริง ใช้สติปัญญาในการพิจารณาตนเองและสิ่งแวดล้อม คิดและทำอย่างมีเหตุมีผล รับรู้และเผชิญปัญหาตามความเป็นจริง เต็มใจที่จะใช้วิธีการแก้ปัญหาโดยตรงในการเผชิญปัญหา
2. ด้านประสบการณ์ทางอารมณ์ สามารถเผชิญความตึงเครียดและความกดดันต่างๆ ได้เป็นอย่างดี เมื่อเผชิญปัญหาจะไม่กระทบกระเทือนเกินกว่าเหตุ รักษาอารมณ์ไว้ได้ในระดับสม่ำเสมอ แสดงอารมณ์ได้เหมาะสมกับสถานการณ์ มีความมั่นคงทางอารมณ์ สามารถเอาชนะความขัดแย้งทั้งภายในและภายนอกได้
3. ด้านความสัมพันธ์สังคม มีมนุษยสัมพันธ์ดี ไม่แยกตัวอยู่คนเดียว หรือแสดงหากิจกรรมทางสังคมมากเกินไป จนทำให้มีความสัมพันธ์กับผู้อื่นอย่างผิวเผิน หรือพึ่งพิงผู้อื่นจนรู้สึกเป็นภาระ ไม่ได้คบผู้อื่นเพื่อหวังประโยชน์ส่วนตัว ยอมรับและเข้าใจในตนเองและผู้อื่นอย่างแท้จริง มีความจริงใจ มีสัมพันธภาพที่อบอุ่น

4. ด้านการงาน ทำงานได้อย่างเต็มความสามารถ เลือกรับอาชีพได้ตรงกับความสนใจ และความสามารถของตนเอง รับรู้และรู้สึกว่าคุณเป็นประโยชน์กับสังคม มีคุณค่า มีความกระตือรือร้นในชีวิต มีแรงบันดาลใจ มีพลังในการทำงาน
5. ด้านความรัก สามารถรักได้อย่างแท้จริง เป็นความรักในมนุษยชาติ เป็นความรักที่ประกอบด้วยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความเชื่อถือไว้วางใจ ความใกล้ชิดสนิทสนม ความพึงพอใจเมื่อเห็นผู้ที่ตนรักมีความสุข รวมทั้งความรักต่อเพศตรงข้าม
6. ด้านตน มีความเข้าใจในตนเอง ยอมรับตนเองรู้ว่าตนเองเป็นใคร ต้องการอะไร ชีวิตยอมรับข้อบกพร่องและภาคภูมิใจในส่วนตัวของคุณ สามารถเปิดเผยความจริงของตนเอง รู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคมโดยไม่สูญเสียความเป็นตัวของตัวเอง สามารถพัฒนาตนได้อย่างดีที่สุดตามศักยภาพของตนเอง
7. ด้านการเผชิญและควบคุมสิ่งแวดล้อม มีประสิทธิภาพในการเผชิญและควบคุมสิ่งแวดล้อม ใช้สติปัญญาในการเผชิญปัญหา มีอารมณ์มั่นคงสม่ำเสมอ แสดงออกอย่างเหมาะสม นอกจากนี้ยังพบชัดเจนว่าวลัยพร ศิริภริมา (2541) กล่าวว่า คุณภาพชีวิตการทำงาน หมายถึง สภาพที่มีบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมในการทำงานที่ก่อให้เกิดสุขภาพที่ดีทั้งสุขภาพใจ และสุขภาพกาย มีโอกาสได้ใช้และพัฒนาศักยภาพของตนเองอย่างเต็มที่ ได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การตัดสินใจในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตการทำงาน และได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรม รู้สึกว่าชีวิตนี้มีความหมายทั้งต่อตนเอง องค์กร และสังคม

2.6 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการพัฒนาชนบท

การพัฒนาประเทศเป็นการเปลี่ยนแปลงจากสภาวะการณ์หนึ่งขององค์ประกอบทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง หรือทั้งหมดไปสู่อีกสภาวะการณ์หนึ่ง ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้จะมีลักษณะอย่างนั้นเป็นสิ่งที่ต้องทำการตกลงกันในสังคมนั้น และอาจเปลี่ยนแปลงไปตามระยะเวลาซึ่งโดยปกติการพัฒนาจะมีความหมายโดยนัยว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีทิศทางไปข้างหน้าสังคมหนึ่งอาจมีเป้าหมายในการพัฒนาอย่างหนึ่งในเวลาหนึ่ง แต่เมื่อได้มีการเปลี่ยนแปลงไปสู่เป้าหมายดังกล่าวแล้วก็ต้องมีการเปลี่ยนแปลงหลายประการในเวลาเดียวกัน แต่ระยะเวลาในการบรรลุเป้าหมายนั้นอาจแตกต่างกันไป

ชาวยุชย อตมศิริกุล (2536 : 9 อ้างถึงใน สุจิตรา แก้วดู, 2550) ได้กล่าวว่าการพัฒนามีวัตถุประสงค์เพื่อจัดปัญหา 3 ประการ

1. จัดปัญหาความยากจน
2. จัดปัญหาการว่างงาน
3. เรื่องความไม่เสมอภาค

ป่วย อังภากรณ์ (2515: 25 อ้างถึงใน จิรัชยา เบญจิม. 2546 : 7) มีความเห็นว่า การพัฒนาชนบทจะมีผลสำเร็จบริบูรณ์ได้ต้องบรรลุจุดมุ่งหมาย 3 ประการ

1. รายได้ของชาวชนบทเพิ่มขึ้นในอัตราที่น่าพอใจ
2. ความเจริญและรายได้ของชาวชนบทจะต้องเป็นไปโดยมั่นคง
3. ชาวชนบทต้องสามารถช่วยตนเองได้ และช่วยเหลือกันและกันได้

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2533 : 6-7 อ้างถึงใน จิรัชยา เบญจิม. 2546 : 8) ได้ให้ความเห็นว่า การพัฒนาชนบท หมายถึง กระบวนการใดๆ ก็ตามที่กระทำโดยตั้งใจให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของชาวชนบทส่วนใหญ่ที่เป็นการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยมีวัตถุประสงค์ เป้าหมาย นโยบายการดำเนินงาน การวางแผนการปฏิบัติงาน การประเมินผล และการปรับปรุงแก้ไขเป้าหมายและวิธีการ กระบวนการนี้ไม่มีวันหยุดนิ่ง ต้องดำเนินไปอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดียิ่งขึ้นข้อมูลพื้นฐานของตำบลหินสาว อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดเพชรบูรณ์ องค์การบริหารส่วนตำบลหินสาว อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดเพชรบูรณ์ ไทยตำบล ดอท คอม ได้รวบรวมสภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐานของ ตำบลหินสาว

1) แนวคิดเรื่องการพัฒนาคน (Human Development) เป็นแนวคิดที่ท้าทายการพัฒนาที่ผ่านมาโดยมองว่า การพัฒนาที่ผ่านมามีข้อผิดพลาดที่เน้นทางด้านเศรษฐกิจ และใช้ดัชนีวัดระดับการพัฒนาทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว มีผู้ได้เสนอแนวคิดในการพัฒนาคน ที่สะท้อนให้เห็นความแตกต่างจากแนวทางการพัฒนาเดิม เช่น Miles (1985 อ้างใน อนุชาติ พวงสำลี, 2541) ได้อธิบายความคิดเรื่องการพัฒนาคนว่า อุดมการณ์ในการพัฒนาคนต้องไม่แยกการพัฒนาปัจเจกบุคคล ออกจากการพัฒนาสังคม Speth (1994 อ้างใน อนุชาติ พวงสำลี, 2541) อธิบายแนวคิดเรื่องการพัฒนาคนแบบยั่งยืนว่า เป็นการเปลี่ยนจากคิดเรื่องพัฒนาไปสู่การปฏิบัติ ซึ่งต้องพิจารณาถึง 3 สิ่ง ได้แก่ ประการแรก **ประชาชนเป็นศูนย์กลาง** เพราะเป็นการพัฒนาที่ประชาชนต้องมาก่อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนยากจน ประการที่สอง **สิ่งแวดล้อมดี** คือ การเน้นถึงความจำเป็นที่จะต้องฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ปกป้องสิ่งแวดล้อมทั้งในระดับท้องถิ่นจนถึงระดับโลก ประการที่สาม **การมีส่วนร่วม** การพัฒนาจะสำเร็จได้ต้องให้คนเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรม และกระบวนการที่มีผลต่อชีวิตของเขา (คุชฎี อายุวัฒน์. 2548)

ที่สรุปได้ว่า การพัฒนาคน คือ การส่งเสริมศักยภาพในตัวคนให้เปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีกว่า นำไปสู่การสร้างสรรคชีวิตที่มีประโยชน์และสมหวัง การพัฒนาคน ควรเป็นเป้าหมายโดยตรงกับการพัฒนาเศรษฐกิจ การเน้นความแตกต่างระหว่างเพศ วรณะ ชนชั้น เผ่าพันธุ์ ตลอดจนความเหลื่อมล้ำในด้านอื่นๆ เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาคน ดังนั้นมาตรฐานคุณภาพชีวิตที่อิงอยู่กับแนวคิดนี้ จึงต้องสนใจสิ่งแวดล้อม และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา

2) แนวคิดเรื่องการพัฒนาสังคม

(Social Development) แนวคิดเรื่องการพัฒนาสังคม

เป็นแนวคิดที่เกิดจากเวทีการประชุมสุดยอดเพื่อการพัฒนาสังคม (The World Summit for Social Development) ซึ่งจัดขึ้นเมื่อมีนาคม พ.ศ. 2538 ที่กรุงโคเปนเฮเกน สารสำคัญของแนวคิดนี้ โดยสรุปคือ การให้ความสำคัญกับคนและสิ่งแวดล้อมเป็นอันดับแรก ก่อนการประชุม องค์การพัฒนาเอกชนในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกได้ร่วมประชุมสรุปปัญหาสารสำคัญที่เป็นแนวโน้มของการพัฒนาในภูมิภาคนี้ (Morales, 1994 อ้างใน อนุชาติ พวงลำลี, 2541) คือปัญหาความยากจนเป็นปัญหาที่รุนแรงที่สุด นอกจากนี้ยังมีปัญหาเรื่องการถูกกีดกัน เลือกปฏิบัติ การไม่มีส่วนร่วมของประชาชนซึ่งส่วนใหญ่เป็นหญิง และปัญหาความรุนแรงอื่นๆ ได้แก่ การแสวงหาผลประโยชน์ ยาเสพติด อาชญากรรม การฉ้อราษฎร์บังหลวง เป็นต้น ดังนั้นในการพัฒนาสังคมจะต้องคำนึงถึงบริบทที่สำคัญอยู่ 3 ประการ(คุชฎี อายุวัฒน์. 2548)

ประการแรกคือ การขจัดความยากจน ในนิยามของความยากจนของประเทศต่างๆ ใช้กันพิจารณาจาก รายได้ของครัวเรือน หรือบุคคลที่ต่ำกว่าเส้นความยากจน (Minimum Threshold) ส่วนตัวบ่งชี้อื่นๆ ที่ใช้ เช่น อายุขัยเฉลี่ย (Life Expectancy) การไม่รู้หนังสือ

ประการที่สอง คือ การกระจายความเป็นธรรม เกี่ยวข้องกับผู้ด้อยโอกาส เช่น คนพิการ ผู้สูงอายุ ซึ่งคนเหล่านี้ไม่ได้รับโอกาส และไม่สามารถเข้าถึงบริการต่างๆ ที่สามารถจะนำมาปรับปรุงคุณภาพชีวิตได้

ประการที่สาม คือ การมีส่วนร่วมของประชาชน ข้อจำกัดของการยกระดับคุณภาพชีวิตอยู่ที่การถูกกีดกันจากกระบวนการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในครอบครัว ชุมชน และองค์กรต่างๆ

กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก (Sinh, 1994 อ้างใน อนุชาติ พวงลำลี, 2541) ได้เสนอว่า แนวคิดการพัฒนาสังคมที่ ควรให้ความสำคัญกับคน ให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา และควรมีการมองแบบองค์รวม หมายถึง การพัฒนาเพื่อความเป็นธรรมทางสังคมและความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ความยั่งยืนทางนิเวศน์ การมีส่วนร่วมทางการเมือง และความคงอยู่ของวัฒนธรรม จากแนวคิดดังกล่าวนี้ มาตรฐานคุณภาพชีวิตจึงมองเชื่อมโยงไปถึงสภาพที่บุคคลได้รับจากสังคมและสิ่งแวดล้อมที่บุคคลเกี่ยวข้องอยู่

3) แนวคิดเรื่องความมั่นคงของชีวิตมนุษย์ (Human Security) แนวคิดนี้ UNPD

กำหนดขึ้นเป็นดัชนีตัวหนึ่งที่วัดความมั่นคงของชีวิตมนุษย์ ซึ่งความหมายของความมั่นคงของชีวิตมนุษย์ระดับโลก (Global Human Security) คือสามารถดำรงชีวิต และทำมาหากินได้โดยปลอดภัยจากความหวาดกลัวภัยที่อาจจะมาคุกคามการอยู่รอด สุขภาพอนามัย การทำมาหากิน ตลอดจนความสุขสบายของบุคคล UNPD ได้กำหนดสาระของความมั่นคงในชีวิตมนุษย์ได้ 7 ด้าน ได้แก่ 1) ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ 2) ความมั่นคงด้านอาหาร 3) ความมั่นคงด้านสุขภาพ 4) ความมั่นคงด้านสิ่งแวดล้อม 5) ความมั่นคงของบุคคล 6) ความมั่นคงของชุมชน 7) ความมั่นคง

ทางการเมือง แนวคิดเรื่องความมั่นคงของชีวิตมนุษย์ส่งผลต่อระบบโลกและรัฐ ที่ต้องการให้โลกและรัฐเห็นความสำคัญของชีวิตมนุษย์ ที่จะให้ประชากรพ้นจากความทุกข์ยาก จึงเป็นเรื่องไรพรมแดน และเป็นพันธกิจของประชาคมโลก จากแนวคิดดังกล่าว หากพัฒนาเป็นมาตรวัดคุณภาพชีวิตของประชาชน ก็จะต้องมีองค์ประกอบทั้ง 7 ด้าน เพราะจะนำมาซึ่งความมั่นคงในชีวิต ซึ่งถือว่าเป็นคุณภาพชีวิตของประชากร (คุษฎี อายุวัฒน์. 2548)

2 .7 ความหมายกลยุทธ์ และการจัดทำกลยุทธ์

ความหมายกลยุทธ์ ได้มีผู้ให้ความหมายคำว่า กลยุทธ์ไว้หลายท่าน ดังนี้ ยูพาวรรณวรรณวาณิชย์ (2548 : 12) ได้กล่าวถึงความหมายของกลยุทธ์ไว้ว่าเป็นการดีที่จะบอกว่าอะไรเป็นกลยุทธ์หรือเป็นแผนของกลยุทธ์อย่างแท้จริง ขึ้นอยู่กับว่าผลประโยชน์ที่ได้รับ (Benefit) มาจากสินค้าหรือมาจากการบริการ ถ้ามาจากสินค้าเพียงอย่างเดียว โดยปราศจากคุณค่า (Value) ทางด้านบริการที่จัดว่าเป็นสินค้า แต่ถ้าผลประโยชน์มาจากการบริการไม่มีส่วนประกอบของสินค้าเข้ามาเกี่ยวข้อง และแนวคิดของ จักร ดิงสัทย์ (2549 : 58) ได้กล่าวว่า ความหมายกลยุทธ์หรือ Strategic Planning นั้นเป็นสิ่งที่ใช้กันอย่างแพร่หลายมาก ในกิจการด้านการทหาร ในการศึกการสงคราม ในด้านการเมืองระหว่างประเทศ และโดยเฉพาะในการบริหาร ในวงการธุรกิจเอกชนนั้นประสบความสำเร็จสูงมาก ก้าวหน้าและเป็นที่ยกย่องถึงกันมาก ปัจจุบันนี้การวางแผนแบบแผนกลยุทธ์ได้แพร่หลายเข้ามาในวงงานต่าง ๆ และวงงานของราชการมากขึ้น แต่คำที่นิยมและได้รับการยอมรับกันในวงราชการ ส่วนใหญ่นิยมเรียกว่าแผนยุทธศาสตร์ การวางแผนเชิงกลยุทธ์นั้นเป็นการวางแผนที่มีการกำหนดวิสัยทัศน์ มีการกำหนดเป้าหมายระยะยาวที่แน่ชัด มีการวิเคราะห์อนาคตและคิดเชิงการแข่งขันที่ต้องการระบบการทำงานที่มีความสามารถในการปรับตัวสูง

สำหรับในการทำงานในสิ่งแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเพื่อให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ต้องการระบบการทำงานที่คล่องตัวต้องการดำเนินงานมีประสิทธิภาพสูงในการนำสู่เป้าหมายในอนาคต สามารถเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงในอนาคตเพื่อความอยู่รอด (Survive) และความก้าวหน้า (Growth) ขององค์การของหน่วยงาน หรือของธุรกิจของตนในอนาคต การวางแผนกลยุทธ์หรือการวางแผนเชิงกลยุทธ์นี้มีส่วนเป็นอย่างมากต่อการสร้างความเป็นผู้นำ (Leadership) หรือในการสร้างภาพลักษณ์ (Image) ที่แสดงถึงจุดเด่นของหน่วยงาน ขององค์การหรือของธุรกิจในการวางแผนกลยุทธ์นั้น จะมีการกำหนดเป้าหมายรวมขององค์การสำหรับการดำเนินในอนาคตที่เรียกว่าวิสัยทัศน์ มีการคิดในเชิงลูก มุ่งเอาดี เอาเด่น เอาก้าวหน้า ก้าวไกล มุ่งเอาชนะ เอาความยิ่งใหญ่เน้นคุณภาพ เอาความเป็นเลิศมีถ้อยคำสำคัญที่จะได้พบเห็นที่มีการกล่าวถึงกันมากในแวดวงการบริหารจัดการ และการวางแผนกลยุทธ์ และที่มักจะได้ยินอยู่เสมอ ๆ เช่น การมองการณ์ไกล มีวิสัยทัศน์ คิดกว้าง – มองไกล มองไปข้างหน้า วิเคราะห์

สิ่งแวดล้อมในอนาคต รู้จุดแข็ง – จุดอ่อน และสถานการณ์ขององค์กร รู้จักเลือก แล้วมุ่งความพยายามสู่โอกาสนั้นสร้างวิสัยทัศน์ สร้าง Vision มี Vision กำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์รวมขององค์กรอย่างชัดเจน ไม่ยึดติดกับปัญหาเฉพาะหน้าในระบบปัจจุบัน ปรับระบบและการทำงานปัจจุบันให้รับกับการดำเนินงานสู่จุดที่ต้องการในอนาคตว่าเป็นบริการ

จากความหมายของกลยุทธ์ที่ได้กล่าวข้างต้นจึงสรุปได้ว่า วิธีการหรือเทคนิคต่าง ๆ ที่กำหนดขึ้นเป็นรูปแบบของการกระทำให้เกิดความชำนาญที่มีเป้าหมายทั้งระยะสั้น ระยะยาว ที่ก้าวไปข้างหน้าในการขับเคลื่อนให้เกิดการปฏิบัติงานเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ และบรรลุชัยชนะผลสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

การจัดทำกลยุทธ์ ปกรณ์ ปริยากร (2544 : 32) ได้กล่าวว่า กลยุทธ์ที่มีประสิทธิภาพ จะสามารถทำได้โดยวิธีการประชุมคณะกรรมการวางแผนของเจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหาร ทั้งนี้โดยต้องให้เป็นการประชุมที่มีจำนวนครั้งมากพอ และลักษณะการประชุมจะต้องเปิดกว้างโดยมีการขยายขอบเขตทั่วถึงทุกจุดงานที่มีความสำคัญ พร้อมกับต้องเป็นการประชุมที่มีคุณภาพที่ผู้บริหารทุกคนต่างก็ทุ่มเทเอาใจใส่ในผลสำเร็จต่าง ๆ ที่จะทำได้ด้วย ในการจัดประชุมวางแผนนี้จะมีการจัดการประชุมเพื่อพิจารณาส่วนประกอบของการวางแผนแต่ละส่วนหรือหลายส่วนรวมกันได้ ทั้งนี้สำหรับจำนวนครั้งของการประชุมจะมีมากครั้งเพียงใดนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับความยากง่ายของแผนงานที่ต้องพิจารณาในส่วนของ เทียนฉาย กิระนันท์ (2546 : 1 – 2) ได้ให้ความหมายของการจัดทำกลยุทธ์ว่า หมายถึง “กระบวนการอย่างหนึ่งที่ใช้ในการกำหนดกรอบและแนวทางในการดำเนินงาน เป็นกระบวนการที่ช่วยในการตัดสินใจเลือกกิจกรรมที่จะดำเนินการ ทิศทาง และวิธีการดำเนินการ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดขึ้นภายใต้ระยะเวลาที่กำหนดและตัดสินใจล่วงหน้าสำหรับกิจกรรมหนึ่ง ๆ ว่า จะทำอะไร อย่างไร เมื่อใด ที่ใด โดยใคร”

นอกจากนี้ยังระบุว่า “แผน” เป็นผลผลิตของการวางแผนโดยแผนเป็นผลลัพธ์ที่เป็นเอกสารที่ได้จากกระบวนการวางแผนทั้งกระบวนการ สำหรับใช้เป็นหลักฐานยืนยันการวางแผนที่ได้จัดทำขึ้น

วีรวิฐ มาฆะศิริานนท์ (2547 : 58) ได้ให้นิยามดังกล่าวออกเป็นองค์ประกอบของการจัดทำกลยุทธ์ 5 ประการ คือ

1. การวางแผนเป็นกระบวนการ (Planning is the process) กล่าวคือ เป็นกิจกรรมอย่างหนึ่งที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่องภายในหน่วยองค์กรอย่างหนึ่ง และจำเป็นต้องมีการนำเข้าทรัพยากรและพลังความสามารถต่าง ๆ เพื่อดำเนินไปได้โดยตลอด
2. ในการจัดเตรียม (of preparing) การวางแผน โดยสาระสำคัญแล้วจะเป็นกระบวนการในการจัดเตรียมแนวทางการตัดสินใจเพื่อนำเสนอขอการอนุมัติและนำออกปฏิบัติโดยหน่วยงานองค์กรอื่น ๆ

3. แนวทาง (a set) การวางแผนเป็นรูปแบบหนึ่งของการตัดสินใจ แต่มีลักษณะเฉพาะเจาะจงตรงที่เกี่ยวกับแนวทางในการตัดสินใจ

4. การตัดสินใจสำหรับการดำเนินการ (of decisions for action) หมายความว่า การวางแผนในเบื้องต้นมุ่งเน้นไปที่การกระทำ การปฏิบัติการ หรือการดำเนินการไม่มุ่งไปที่วัตถุประสงค์อื่นใด

5. ในอนาคต (in the future) การวางแผนเป็นการมุ่งไปสู่อนาคต ทำให้เกิดองค์ประกอบอื่น ๆ ตามมา อาทิ เรื่องของการคาดการณ์ ความไม่แน่นอน

จากความหมายของการจัดทำกลยุทธ์ที่มีนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวไว้ข้างต้นที่สรุปได้ว่าเป็นการเกิดจากแนวความคิดหรือคิดก่อนทำ เป็นกระบวนการระดมสมองต่อการที่มีความเข้าใจต่อกันที่มีส่วนร่วมของสังคมต่อการเตรียมการ สร้างกระบวนการค้นหา ทั้งจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ก่อให้เกิดการตัดสินใจต่อการทำแผนให้เกิดวิสัยทัศน์ มีความต้องการความสำเร็จตามเป้าหมายสูงสุดตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

ขั้นตอนการจัดทำกลยุทธ์ ได้มีนักวิชาการได้กล่าว การจัดทำกลยุทธ์ไว้หลายท่าน ดังนี้ ชงชัย สันติวงษ์ (2532: 2) ได้กล่าวไว้ว่า การจัดทำกลยุทธ์เป็นการตัดสินใจและการกระทำต่าง ๆ ที่ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนากลยุทธ์ที่มีประสิทธิภาพที่จะช่วยองค์การบรรลุผลสำเร็จได้ตามเป้าหมาย การจัดทำกลยุทธ์จะประกอบด้วยส่วนสำคัญต่าง ๆ คือ

1. การคิดวางแผนโดยการติดตามและคาดการณ์สภาพแวดล้อมไกลออกไปในอนาคต
2. การตัดสินใจกำหนดวัตถุประสงค์ของบริษัทที่ต้องการจะให้เป็นภายในอนาคตโดยกำหนดขึ้นจากสภาพแวดล้อม
3. การพิจารณาเชิงกลยุทธ์ที่จะให้วัตถุประสงค์ที่ดีที่สุด และหนทางที่สามารถบรรลุผลสำเร็จในเป้าหมายวัตถุประสงค์

4. การแปลงความและพัฒนาเป็นนโยบายและแผนงานต่าง ๆ ที่ซึ่งจะนำมาใช้ปฏิบัติ เพื่อเสริมสร้างหรือขจัดเคลือบคลุมขององค์กรให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์

เสนาะ ดิยาวี (2547 : 4 – 6) ได้กล่าวถึงขั้นตอนของการจัดทำกลยุทธ์ไว้ดังนี้ กลยุทธ์ที่เกิดจากความตั้งใจ (Intended Strategy) กลยุทธ์ที่เกิดขึ้นจริง (Realized Strategy) กลยุทธ์ที่เกิดจากการไตร่ตรอง (Deliberate Strategy) กลยุทธ์ที่เกิดขึ้นไม่จริง (Unrealized Strategy) กลยุทธ์ที่เกิดขึ้นใหม่ (Emergent Strategy) กลยุทธ์ทั้ง 5 ประการนี้ หากนำมาเปรียบเทียบกับเจ้าของธุรกิจขนาดเล็กขนาดหนึ่งตั้งธุรกิจขึ้นมาเพื่อจะผลิตและขายสินค้า ซึ่งพบว่าอำพล ทิมาสาร (2538 : 4 – 6) อธิบายขั้นตอนของการจัดทำกลยุทธ์ไว้ดังนี้

1. จุดมุ่งหมาย (Ends) จุดมุ่งหมายหรือเป้าประสงค์ (Goals) เป็นองค์ประกอบที่แสดงถึงความมุ่งหวังที่ต้องการให้เกิดขึ้นหลังจากที่มีการปฏิบัติตามแผนสิ้นสุดลง

2. วัตถุประสงค์ (Objectives) เป็นองค์ประกอบที่เป็นมาจากการถ่ายทอดจุดมุ่งหมายให้เป็นรูปธรรมในการปฏิบัติมากขึ้น ดังนั้นการกำหนดวัตถุประสงค์โดยทั่วไปจึงอาจเป็นการชี้ถึงสภาพของปัญหาและการพัฒนา

3. ผลสัมฤทธิ์ของภูมิหลัง (Past experience) ที่เป็นสาเหตุให้มีการวางแผนหรือแสดงถึงผลประโยชน์ที่จะได้รับการวางแผนนั้น ในส่วนของเป้าหมาย (Targets) นั้นเป็นองค์ประกอบที่เป็นผลมาจากการถ่ายทอดวัตถุประสงค์ให้เป็นรูปธรรมในการปฏิบัติมาก

ธงชัย สันติวงษ์ (2532 : 9) ได้กล่าวไว้ว่า การจัดทำกลยุทธ์ว่าต้องมีการประกอบขั้นตอน 3 ประการ คือ การจัดทำกลยุทธ์ (Strategy Formulation) การปฏิบัติตามกลยุทธ์ (Strategy Implementation) และการประเมินกลยุทธ์ (Strategy Evaluation) ซึ่งทั้งหมดต่างก็เป็นส่วนสำคัญของการทำงานระดับสูงและเป็นงานที่ต้องทำต่อเนื่องตลอดเวลาด้วย ภายใต้กรอบดังกล่าวผู้บริหารระดับสูงจะต้องดำเนินการกำหนดวัตถุประสงค์กำหนดแผนและนโยบายที่จะช่วยให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ ผู้บริหารระดับสูงจะต้องพิจารณาเกี่ยวกับขอบเขตผลิตภัณฑ์และตลาดที่จะดำเนินการ คือ แนวความคิดเกี่ยวกับขอบเขตผลิตภัณฑ์ที่จะดำเนินการและตลาดทั้งหมดที่จะตอบสนอง รวมทั้งช่องทางการจำหน่ายที่จะใช้ดำเนินการ

2 .8 กระบวนการวิเคราะห์ SWOT

ความหมายของ SWOT เป็นกระบวนการกำหนดกลยุทธ์ ซึ่งเป็นคำย่อมาจากคำว่า Strengths Weaknesses, Opportunities, and Threats และกระบวนการวิเคราะห์ SWOT เป็นวิธีการที่รู้จักและใช้กันอย่างแพร่หลาย กลยุทธ์เป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นสำหรับองค์กร เพราะองค์กรใช้กลยุทธ์ในการทำงานเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของตน โดยกลยุทธ์ของแต่ละองค์กรจะถูกกำหนดตามธรรมชาติและลักษณะขององค์กรนั้นๆ ทั้งนี้องค์กรจะกำหนดกลยุทธ์ได้นั้นต้องรู้สถานภาพหรือสถานะขององค์กรของตนเองเสียก่อน นอกจากนี้ ยังต้องมีกระบวนการกำหนดกลยุทธ์ที่เหมาะสมสำหรับตนเอง วิธีการและเทคนิคในการวิเคราะห์สถานะขององค์กร

Strengths คือ จุดแข็ง หมายถึง ความสามารถและสถานการณ์ภายในองค์กรที่เป็นบวก ซึ่งองค์กรนำมาใช้เป็นประโยชน์ในการทำงานเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ หรือหมายถึง การดำเนินงานภายในที่องค์กรทำได้ดี

Weaknesses คือ จุดอ่อน หมายถึง สถานการณ์ภายในองค์กรที่เป็นลบและด้อยความสามารถ ซึ่งองค์กรไม่สามารถนำมาใช้เป็นประโยชน์ในการทำงานเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ หรือหมายถึงการดำเนินงานภายในที่องค์กรทำได้ไม่ดี

Opportunities คือ โอกาส หมายถึง ปัจจัยและสถานการณ์ภายนอกที่เอื้ออำนวยให้การทำงานขององค์กรบรรลุวัตถุประสงค์ หรือหมายถึง สภาพแวดล้อมภายนอกที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินการองค์กร

Threats คือ อุปสรรค หมายถึง ปัจจัยและสถานการณ์ภายนอกที่ขัดขวางการทำงานขององค์กรไม่ให้บรรลุวัตถุประสงค์ หรือหมายถึงสภาพแวดล้อมภายนอกที่เป็นปัญหาต่อองค์กร บางครั้งการจำแนกโอกาสและอุปสรรคเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก เพราะทั้งสองสิ่งนี้สามารถเปลี่ยนแปลงไปซึ่งการเปลี่ยนแปลงอาจทำให้สถานการณ์ที่เคยเป็นโอกาสกลับกลายเป็นอุปสรรค อาจกลับกลายเป็นโอกาสได้เช่นกัน ด้วยเหตุนี้องค์กรมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ของตนให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์แวดล้อม

กรอบการวิเคราะห์ SWOT

ในการวิเคราะห์ SWOT การกำหนดเรื่อง หัวข้อ หรือประเด็น (Area) เป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องคำนึงถึงเพราะว่า การกำหนดประเด็นทำให้การวิเคราะห์และประเมินจุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และอุปสรรคได้ถูกต้อง โดยเฉพาะการกำหนดประเด็นหลัก (Key area) ได้ถูกต้องจะทำให้การวิเคราะห์ถูกต้องยิ่งขึ้น

การกำหนดกรอบวิเคราะห์ SWOT ใดๆ ขึ้นอยู่กับลักษณะธุรกิจและธรรมชาติขององค์กรนั้นๆ ในวงการธุรกิจเอกชนมีการคิดค้นกรอบวิเคราะห์ SWOT ที่มีความหลากหลายรูปแบบอาทิ Macmillan (1986) เสนอ 5 ประเด็นสำหรับกรอบการวิเคราะห์ SWOT คือ 1) เอกลักษณ์ขององค์กร 2) ขอบเขตปัจจุบันของธุรกิจ 3) แนวโน้มสภาพแวดล้อมที่จะเป็นโอกาสและอุปสรรค 4) โครงสร้างของธุรกิจ และ 5) รูปแบบการเติบโตที่คาดหวัง

Goodstein et al (1993) เสนอ 5 ประเด็นที่ต้องวิเคราะห์ คือ 1) ความสำเร็จของแต่ละประเภทธุรกิจขององค์กรและทรัพยากรขององค์กรที่ยังไม่ถูกใช้ 2) ระบบติดตามประเมินผลสำหรับธุรกิจแต่ละประเภท 3) กลยุทธ์ขององค์กรในแง่ความคิดริเริ่ม การเผชิญกับความเสี่ยง และการจับเคียวทางการแข่งขัน 4) โครงสร้างและระบบการบริหารขององค์กรที่เอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติแผนกลยุทธ์ให้บรรลุเป้าหมาย และ 5) วัฒนธรรมองค์กรและวิธีการทำธุรกิจ

Piercy and Giles (1998) เสนอ 4 ประเด็น คือ 1) ความเฉพาะเจาะจงของตลาดผลิตภัณฑ์ 2) ความเฉพาะเจาะจงของกลุ่มลูกค้า 3) นโยบายราคาในตลาดที่เกี่ยวข้อง และ 4) การสื่อสารทางการตลาดสำหรับลูกค้าที่แตกต่างกัน และ Edwards (1994) เสนอปัจจัยภายนอก 9 ประการ คือ การเมือง เศรษฐกิจ นิเวศวิทยา การแข่งขัน กฎหมาย โครงสร้างพื้นฐาน สังคม เทคโนโลยี และ ประชากร

ปัญหาในการทำกระบวนการวิเคราะห์ SWOT

การวิเคราะห์ SWOT ขององค์กรมีข้อควรคำนึง 4 ประการ (Boseman et al, 1986)

1. องค์กรต้องกำหนดก่อนว่า องค์กรต้องการที่จะทำอย่างไร
2. การวิเคราะห์โอกาสและอุปสรรคต้องกระทำในช่วงเวลาขณะนั้น
3. องค์กรต้องกำหนดปัจจัยหลัก (Key success factors) ที่เกี่ยวกับการดำเนินงานให้ถูกต้อง
4. องค์กรต้องประเมินความสามารถของตนให้ถูกต้อง

นอกจากข้อที่ควรคำนึงถึงแล้ว ยังมีปัญหาที่ควรระวัง (Goodstein et al, 1993) ดังนี้

1. การระบุจุดอ่อนต้องการกระทำอย่างชัดแจ้ง และบางครั้งจุดอ่อนเฉพาะอย่างเป็นของเฉพาะบุคคล
2. การจัดการกับกลไกการป้องกันตนเองต้องกระทำอย่างรอบคอบ แนวโน้มในการขยายจุดแข็งที่เกินความเป็นจริง
3. ความใกล้ชิดกับสถานการณ์ทำให้มองสถานการณ์ขององค์กรไม่ชัดเจน
4. การกำหนดบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการรวบรวมข้อมูลต้องระบุให้ชัดเจน
5. ข้อมูลไม่เพียงพอ และข้อมูลสิ่งแวดล้อมภายนอกเบี่ยงเบน

นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมภายนอกอาจเป็น โอกาสหรืออุปสรรคก็ได้

คุณลักษณะ 7 ประการของกระบวนการวิเคราะห์ SWOT

1) การมีส่วนร่วมทุกระดับ ผู้นำหลักเป็นผู้ที่มีอิทธิพลและมีส่วนร่วมสูงสุดในการกำหนดกลยุทธ์ของกลุ่ม ผู้นำหลักจะเป็นผู้ริเริ่มค้นหาปัจจัย ตัดสินใจตลอดจนสามารถเสนอกลยุทธ์ทางเลือกได้ ข้อสรุปดังกล่าวสอดคล้องกับงานของ Milliken and Vallrath (1991), Wheelen Hunger (1992) และ Bell and Evert (1997) ที่ระบุว่า ผู้นำหลักขององค์กรจะเป็นบุคคลสำคัญที่สุดในการพัฒนากลยุทธ์และการนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติส่วนนำระดับรอง เช่น สมาชิกคณะกรรมการบริหาร และพนักงานที่มีความรับผิดชอบงานสูง มีส่วนร่วมระดับกลาง มักเป็นฝ่ายฟังอภิปรายบางจุดที่ตนไม่เห็นด้วย ไม่ใคร่มีความคิดริเริ่ม แต่ร่วมการตัดสินใจและเข้าร่วมตลอดกระบวนการวิเคราะห์ SWOT ถึงแม้ว่าผู้นำระดับรองมีส่วนร่วมในระดับกลางแต่ก็มีผลดี 3 ประการ คือ 1) ทำให้ผู้นำระดับกลางทราบภาพรวมของงานของกลุ่มอย่างชัดเจน 2) มีส่วนร่วมตัดสินใจกำหนดทิศทางและกลยุทธ์ของกลุ่ม 3) ยังผลให้เกิดความเข้าใจร่วมของการทำงานเป็นทีม ซึ่งสอดคล้องกับงานของ Piercy and Giles (1989) ที่ระบุว่า SWOT เป็นกลไกที่สร้างความเป็นเอกฉันท์ของทีมในเรื่องสำคัญ ๆ

นอกจากนี้ กระบวนการวิเคราะห์ SWOT ยังเอื้อให้สมาชิกได้ซักถาม เสนอแนะ และมีส่วนร่วมจัดลำดับความสำคัญของกลยุทธ์ ซึ่งโดยปกติแล้วสมาชิกจะไม่มีส่วนร่วมในการกำหนดกลยุทธ์ การดำเนินการของกลุ่ม การมีส่วนร่วมดังกล่าวทำให้สมาชิกทราบถึงทิศทางและแผนงานของกลุ่ม สรุปได้ว่า กระบวนการวิเคราะห์ SWOT เอื้ออำนวยให้เกิดการมีส่วนร่วมของผู้นำและสมาชิกในการวางแผนกลยุทธ์ ซึ่งข้อสรุปนี้สอดคล้องกับงานของ Scott (1986) ที่ระบุว่า คุณค่าของ SWOT อยู่ที่ตัวกระบวนการซึ่งอำนวยให้เกิดการมีส่วนร่วมจากบุคคลทุกระดับขององค์กร

2) กระบวนการเรียนรู้ กระบวนการวิเคราะห์ SWOT เป็นเวทีการเรียนรู้ระหว่างผู้นำระดับต่างๆ 3 ลักษณะ คือ (1) ผู้นำหลักสามารถถ่ายทอดข้อมูลสู่ผู้นำระดับกลาง (2) ผู้นำระดับกลางได้เรียนรู้ประสบการณ์จากผู้นำหลัก และ (3) ผู้นำทุกระดับได้เรียนรู้ซึ่งกันและกัน กระบวนการเรียนรู้

เกิดจากการที่ผู้เข้าร่วม ต้องคิดอย่างจริงจังต้องเสนอความคิดของตนต่อกลุ่มต้องอภิปรายโต้แย้ง แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และที่สำคัญต้องตัดสินใจเลือกทิศทางและกลยุทธ์ของกลุ่ม

จากขั้นตอนแต่ละขั้นตอนของกระบวนการวิเคราะห์ SWOT เอื้อให้ผู้เข้าร่วมได้เรียนรู้เรื่องหลัก 2 เรื่อง คือ (1) ผู้เข้าร่วมเรียนรู้เรื่องของกลุ่มของตนเองได้กระจ่างขึ้น และ (2) กระบวนการวิเคราะห์ SWOT ยังเป็นเวทีการเรียนรู้เรื่องการวางแผนแบบทีมและเป็นระบบ ซึ่งเป็นเรื่องใหม่สำหรับผู้เข้าร่วม

จากการเข้าร่วมการปฏิบัติจริงทำให้ผู้เข้าร่วมเกิดการเรียนรู้วิธีการวางแผน และเมื่อเสร็จสิ้นกระบวนการผู้เข้าร่วมจะได้แผนกลยุทธ์ที่มาจากโครงสร้างของเขาเอง

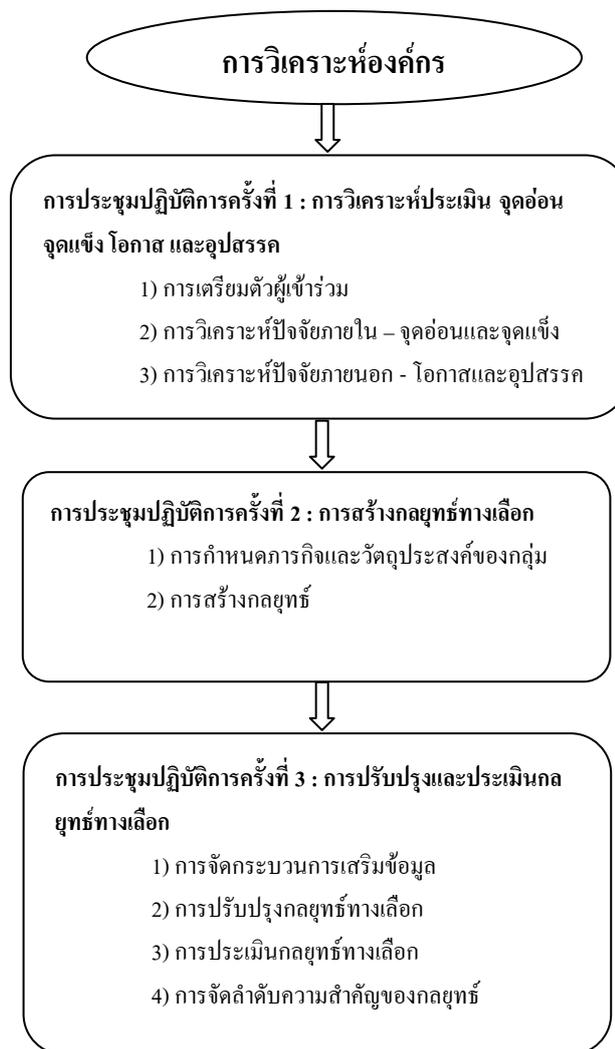
3) การใช้เหตุผล กระบวนการวิเคราะห์ SWOT เป็นกระบวนการที่เป็นระบบซึ่งเอื้อให้เกิดการใช้เหตุผลในการคิดและตัดสินใจกำหนดกลยุทธ์ ในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการผู้เข้าร่วมต้องใช้ความคิดและอภิปรายถึงเหตุผลต่างๆในการตัดสินใจ ซึ่งทำให้เกิดความรอบคอบในการกำหนดกลยุทธ์ หลายครั้งที่กลุ่มมีการโต้แย้ง อภิปราย และแบ่งเป็นฝ่ายสนับสนุนและฝ่ายค้าน กระทั่งต้องใช้คะแนนเสียงเป็นตัวชี้ขาดการเลือกข้อสรุปหนึ่งๆ กระบวนการวิเคราะห์ SWOT จึงเป็นกระบวนการที่ต้องใช้เหตุผลในการตัดสินใจกำหนดกลยุทธ์ ซึ่งสรุปนี้สอดคล้องกับงานงาน Goodstein et al (1994)

4) การใช้ข้อมูล การใช้ข้อมูลเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในกระบวนการวิเคราะห์ SWOT หรืออาจกล่าวได้ว่า ผู้เข้าร่วมจะต้องใช้ข้อมูลในการวางแผนกลยุทธ์ หากผู้เข้าร่วมมีข้อมูลหรือไม่มีกลยุทธ์ที่ได้ จะไม่มีหลักฐานของความจริงของกลุ่ม โอกาสที่จะกำหนดกลยุทธ์ผิดพลาดเป็นไปได้มาก ข้อมูลที่ใช้กระบวนการวิเคราะห์ SWOT มาจาก 3 แหล่ง คือ 1) จากประสบการณ์ทำงานของผู้เข้าร่วม 2) จากผลการศึกษาวิเคราะห์ห้องค้กร และ 3) จากแหล่งข้อมูลภายนอก เช่น วิทยากรที่เชิญมาให้ความรู้และเพิ่มเติมข้อมูล

ข้อมูลที่นำมาใช้ในกระบวนการวิเคราะห์ SWOT นั้น ต้องเป็นข้อมูลที่ถูกต้องโดยข้อมูลจากทั้งสามแหล่ง จะตรวจสอบความถูกต้องซึ่งกัน ยิ่งไปกว่านั้น ข้อมูลนั้น ๆ ต้องเป็นข้อมูลที่มีความสำคัญต่อกลุ่มทั้งทางบวกและลบ ข้อมูลที่สำคัญและถูกต้องนี้ทำให้เกิดผลดีต่อกระบวนการ SWOT 3 ประการ คือ (1) เอื้อให้เกิดการมองเห็นโลกได้ดี (2) กำหนดภารกิจและวัตถุประสงค์ สอดคล้องกับสถานการณ์ และ(3) ระบุ จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาสและอุปสรรค ได้ใกล้เคียงกับความ เป็นจริง

5) การกระตุ้นให้คิดและเปิดเผยประเด็นที่ซ่อนเร้น กระบวนการวิเคราะห์ SWOT อำนาจให้เกิดการคิดวิเคราะห์สูง เพราะผู้เข้าร่วมจะเป็นศูนย์กลางของกระบวนการ ผู้เข้าร่วมจะเป็นผู้กระทำต่างๆ ในแต่ละขั้นตอน หากผู้เข้าร่วมทำไม่ได้ในขั้นตอนใดก็ไม่สามารถข้ามไปได้ ดังนั้น กระบวนการวิเคราะห์ SWOT จึงเป็นกระบวนการที่ต้องใช้ความคิด การวิเคราะห์และการอภิปรายโต้เถียง เพื่อบรรลุถึงการตัดสินใจร่วมกัน

6) การเป็นเจ้าของและพันธสัญญา จากการผู้ที่เข้าร่วมเป็นผู้คิดใช้เหตุผลอภิปรายแลกเปลี่ยน จนกระทั่งนำไปสู่การตัดสินใจของเขาเองในการกำหนดภารกิจวัตถุประสงค์และกลยุทธ์ของกลุ่ม กระบวนการวิเคราะห์ SWOT จึงช่วยสร้างให้ผู้เข้าร่วมเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของแผนงาน และเกิดความผูกพันต่อการนำแผนกลยุทธ์สู่การปฏิบัติ การเป็นเจ้าของที่สังเกตเห็นได้ชัดเจนประการหนึ่ง คือ การเอ่ยถึงแผนโดยใช้คำว่า “แผนของเรา” ของผู้เข้าร่วม อย่างไรก็ตาม การปฏิบัติตามแผนยังต้องขึ้นอยู่กับเงื่อนไข หรือมีตัวแปรบางอย่างที่อาจเกิดขึ้นได้ในอนาคตซึ่งอาจทำให้ไม่สามารถปฏิบัติตามแผนนั้นได้ ดังนั้น กระบวนการวิเคราะห์ SWOT จึงควรรื้ออย่างต่อเนื่องเป็นประจำเพื่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนให้ทันต่อสถานการณ์และเงื่อนไขที่เปลี่ยนแปลง(สุทธิชาติ ขัตติยะ, 2550)

ภาพที่ 2.3 ขั้นตอนกระบวนการวิเคราะห์ SWOT

2.9 รูปแบบศูนย์การเรียนรู้

จากแนวคิดของแหล่งเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านคลองเรือ หมู่ที่ 8 ตำบลขุนทะเล อำเภอเมือง จังหวัด สุราษฎร์ธานี มีแนวคิดของการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ให้ประสบความสำเร็จและสามารถเป็นต้นแบบได้โดยใช้กระบวนการ 3 ขั้นตอนดังนี้

1. การก่อเกิด เกิดขึ้น จากแนวคิดของประชาชนบ้านคลองเรือ ที่มองเห็นถึงสภาพปัญหาในการประกอบอาชีพที่มีการประกอบอาชีพในลักษณะเชิงเดี่ยว จัดตั้งขึ้นเมื่อปี 2549 โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และเป็นสถานที่ในการประชุมของแกนนำ อีกทั้งเป็นสถานที่ศึกษาดูงาน ของหมู่บ้านตำบล อำเภอ ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี และจังหวัดอื่นๆ ภายใต้การสนับสนุนจากสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี ตามโครงการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง “หมู่บ้านอยู่เย็น เป็นสุข ” ในรูปของกระบวนการจัดตั้ง และงบประมาณสนับสนุนกิจกรรมของ ศูนย์เรียนรู้ จำนวน 10,000 บาท เพื่อใช้ในการจัดทำฐานข้อมูล และสื่อการเรียนรู้ ด้านวิถีการดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ของคนใน ตามมติที่ประชุมของชาวบ้าน

2. การบริหารงาน เพื่อให้การขับเคลื่อนแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ไปสู่สมาชิกในครัวเรือนของชุมชนที่แพร่หลาย ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านคลองเรือ ได้กำหนดการบริหารงานในรูปแบบของคณะทำงาน โดยการแบ่งเขตการส่งเสริมและพัฒนาหมู่บ้านสู่วิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียง จำนวน 5 เขต ตามสภาพพื้นที่ มีคณะทำงานรวมทั้งหมด 27 คน ซึ่งมาจากการคัดเลือกของประชาคมหมู่บ้านกำหนด ให้คณะทำงานต้องเป็นบุคคลที่อยู่ในเขตนั้นๆ และต้องเป็นแกนนำในการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงด้วย โดยการกำหนดให้คณะทำงานแต่ละเขตไปประชุมชาวบ้าน จัดทำแผนการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อนำเสนอในคณะทำงานร่วม ในการกำหนดทิศทางส่งเสริม และการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงทั้งการประเมินผล เพื่อนำเสนอในการประชุมชาวบ้านทุกวันที่ 8 ของทุกเดือน

3.การดำเนินของแหล่งเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านคลองเรือ

รูปแบบของการเรียนรู้

1. การเรียนรู้ในรูปแบบของการประชุมเพื่อการเรียนรู้ร่วมในลักษณะเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของคณะทำงานและชาวบ้าน ตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้น โดยเฉลี่ยเดือนละ 25 ครั้ง
2. การเรียนรู้ในรูปแบบของการประชุมชาวบ้านรวมทั้งหมู่บ้าน เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระดับหมู่บ้าน ทุกวันที่ 8 ของทุกเดือน
3. เป็นศูนย์ศึกษาดูงานจากภายนอก ทั้งในรูปแบบของสถาบันการศึกษา หน่วยงานราชการ เอกชน และกลุ่มองค์กรประชาชนทั่วไป ทั้งในระดับตำบล อำเภอ จังหวัด และอื่นๆ โดยเฉลี่ยเดือนละ 10 ครั้ง

4. เป็นจุดถ่ายทอดการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่ชุมชนในลักษณะเครือข่ายร่วมจากสถานีวิทยุกระเจาย เลียงแห่งประเทศไทยจังหวัดสุราษฎร์ธานี และจุดถ่ายทำสารคดี รายการหมอกะเสธ ช่วงภูมิภาคไทยแลนด์ จากสถานโทรทัศน์ช่อง 5

5. เป็นจุดฝึกอบรมการพัฒนาตนเองสู่วิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงของลูกค้า ธกส. ที่ได้รับการพักชำระหนี้ของเกษตรกร จังหวัดสุราษฎร์ธานี จำนวน 50 คน

6. เป็นวิทยากรด้านการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจไปสู่การปฏิบัติ ตามหลักสูตรของสถาบันการศึกษา หน่วยงานราชการ เอกชน ชุมชนต่างๆ โดยเฉลี่ย 10 ครั้งต่อเดือน

7. ศูนย์ทะเบียนปราชญ์ชุมชนบ้านคลองเรือ โดยคัดเลือกจากบุคคลในชุมชน ที่มีองค์ความรู้และภูมิปัญญาแต่ละด้าน รวมทั้งหมด 10 ด้าน

เนื้อหาในการเรียนรู้

1. การค้นหากิจกรรมด้านเศรษฐกิจพอเพียง ที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ และวิถีการดำเนินชีวิตของคนในครอบครัว ชุมชน

2. การสรุปบทเรียนการทำงานในการขับเคลื่อนปรัชญาด้านเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อนำไปสู่ทิศทางการทำงานใหม่

3. การติดตามผลงาน และข้อตกลง จากเวทีร่วมของชุมชน เพื่อนำไปปรับใช้ในการทำงานครั้งต่อไป

4. แลกเปลี่ยน เรียนรู้ประสบการณ์กับเครือข่ายระดับชุมชน ทั้งในจังหวัดสุราษฎร์ธานีและนอกจังหวัดสุราษฎร์ธานี เพื่อนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ และวิถีชีวิตคนบ้านคลองเรือ

4. สถานที่การสร้างการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านคลองเรือ

1. การเรียนรู้จากฐานการดำเนินกิจกรรมเศรษฐกิจพอเพียง และเครือข่ายในชุมชนบ้านคลองเรือ ทั้งระดับครอบครัว ระดับเขตการพัฒนาของหมู่บ้าน โดยการบรรยาย การสาธิต การฝึกปฏิบัติ และการวิจัยโดยชุมชน

2. การเรียนรู้ภายในอาคารศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านคลองเรือ โดยภาพนิทรรศการ การจัดเวทีระดมความคิดเห็น การแลกเปลี่ยนประสบการณ์

5. ประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านคลองเรือ ในชุมชน

1. เกิดการค้นหาแนวทางการดำเนินชีวิต ในรูปแบบใหม่ ภายใต้การดำเนินชีวิตแบบดั้งเดิมนั้นก็คือ การจัดระเบียบวิถีชีวิตของตนเอง และครอบครัว เพื่อให้เกิดความสมดุลในทุกๆ ด้าน

2. ความสามัคคีของคนในชุมชน และการเอื้ออาทรในลักษณะการพึ่งพาอาศัยร่วมกันแบบญาติมิตร

3. เกิดเวทีของการเรียนรู้ของคนในชุมชนอย่างไม่สิ้นสุด มีความมั่นคงและก้าวอย่างอง่างมั่นใจ พร้อมแสวงหาภาคีการพัฒนา ร่วมในการทำงานทุกระดับ ทุกองค์กร

4. เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ความปลอดภัย และมั่นคงทางอาหารของคนในชุมชน นอกชุมชน

1. เป็นแหล่งการศึกษาคุณภาพจากภายนอก ทั้งในรูปของสถาบันการศึกษา หน่วยงานราชการ เอกชน และกลุ่มองค์กรประชาชนทั่วไป ทั้งในระดับตำบล อำเภอ จังหวัด และอื่นๆ ก่อให้เกิด กระบวนการเรียนรู้ในการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่ชุมชนอย่างต่อเนื่อง

2. เกิดเครือข่ายการทำงานร่วมระดับชุมชน ทั้งในจังหวัดสุราษฎร์ธานีและนอกจังหวัดสุราษฎร์ธานี

6.บทบาทของพัฒนาการต่อการดำเนินงานแหล่งเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านคลองเรือ

1. เป็นผู้จัดการการเรียนรู้ร่วม ทั้งการเรียนรู้และการสอน ในลักษณะการส่งเสริม การ สนับสนุน การประสานงานกับภาคีการพัฒนาและเครือข่ายการเรียนรู้ระดับตำบล อำเภอ อย่าง ต่อเนื่อง

2. เป็นวิทยากรกระบวนการร่วม ในการจัดเวทีของชุมชนตามสถานการณ์ กรรมการพัฒนา ชุมชน กระทรวงมหาดไทย. (2552)

2.10 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

อนุพงษ์ (2542) ศึกษา “ การพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวชนบทในภาวะวิกฤติเศรษฐกิจตาม แนวพระราชดำริทฤษฎีใหม่ : ศึกษาเฉพาะกรณีสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท ” พบว่าโครงการ ส่งเสริมการใช้น้ำตาทฤษฎีใหม่ สามารถสนองแนวพระราชดำริทฤษฎีใหม่ได้ ทั้งในขั้นมีอยู่-มีกิน และเพิ่มรายได้-ลดรายจ่าย ทำให้คุณภาพชีวิตของชาวชนบทเกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น ทั้ง ในด้านเศรษฐกิจและสังคม ในด้านเศรษฐกิจพบว่า คราวเรือนในสมาชิกของจังหวัดเชียงรายและแพร่ มีรายได้อันเป็นผลมาจากการดำเนินกิจกรรมแบบผสมผสานสูงกว่า 99,732 บาท ต่อปี ซึ่งเป็น รายได้โดยเฉลี่ยของเกษตรกรในชนบท และในด้านการลดรายจ่ายในครัวเรือนพบว่า สมาชิกได้ บริโภคผลผลิตที่เกิดจากการดำเนินกิจกรรมฯ คิดเป็นมูลค่าปีละประมาณ 26,958.89 บาท และ 36,107.39 บาท ตามลำดับ สุดท้ายด้านสังคม พบว่าได้สร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นแก่องค์กรชุมชน ที่จัดตั้งขึ้น 3 จังหวัด คือ เชียงราย แพร่ และศรีสะเกษ

สำราญ อุ๋นบาง (2548:77-80) ได้จัดทำแผนยุทธศาสตร์พัฒนาการเกษตรระบบหมู่บ้านลูก งาม ตำบลเทพนคร อำเภอเมืองจังหวัดกำแพงเพชร พบว่าบ้านตลุกงานมีความสมบูรณ์ต่อการ เพาะปลูก ทั้งดินและน้ำ โดยการทำเกษตรทั้งหมู่บ้าน 95% ส่วนใหญ่ของการทำเกษตรทำการ เพราะปลูก ได้แก่ ข้าว อ้อย ข้าวโพดฝักสด ถั่วเขียว ปัญหา จะพบเกี่ยวกับภัยธรรมชาติในฤดูฝน ต้นทุนการผลิตสูงโดยการใช้สารเคมีและการจัดทำแผนยุทธศาสตร์พัฒนาระดับหมู่บ้านได้ วิสัยทัศน์ พันธกิจ วัตถุประสงค์ และกลยุทธ์ที่สำคัญดังนี้

1. การขาดคลองไส้ไก่โครงการคลองไส้ไก่
2. เพิ่มประสิทธิภาพการผลิตข้าว โครงการขยายพันธ์ข้าว
3. ผลิตข้าวปลอดสารพิษ โครงการถ่ายทอดเทคโนโลยีส่งเสริมการใช้สารชีวภาพ
4. เพิ่มการบริการกองทุน

ปริญญา อุทัศน์ (2545: ง-จ) ได้ศึกษาเรื่องการบริการเชิงกลยุทธ์สำหรับสหกรณ์โคนม
บรรหารแจ่มใส 21 จำกัด การศึกษาครั้งนี้มุ่งที่การวางแผนกลยุทธ์ 3 วิธี คือ

- 1) การวางแผนกลยุทธ์แบบมีส่วนร่วม โดยการจัดทำอภิปรายกลุ่มย่อย ซึ่งการศึกษา
ปรากฏว่า แผนกลยุทธ์สำหรับสหกรณ์การส่งเสริมโคนม บรรหาร-แจ่มใส 21 จำกัด คือสหกรณ์การ
ส่งเสริมให้สมาชิกมีความรู้แล้วความเข้าใจกระบวนการสหกรณ์ ตลอดจนเทคโนโลยีทางการผลิตและ
ข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับการตลาดให้มากขึ้น
- 2) การวางแผนกลยุทธ์แบบการประเมินสภาพแวดล้อมภายในและภายนอกโดยใช้เทคนิค
การวิเคราะห์ปัจจัยและเทคนิคการวิเคราะห์คานานิคอล ผลการศึกษาที่ได้คือ ณ สหกรณ์ปัจจุบัน โคน
นม บรรหาร-แจ่มใส 21 จำกัด สหกรณ์ต้องใช้กลยุทธ์สำหรับการดำเนินการที่เน้นไปทางแก้ไข
จุดอ่อนที่เกิดขึ้นภายในและใช้โอกาสที่จากภายนอก
- 3) การวางแผนกลยุทธ์แบบการประเมินหาตำแหน่งกลยุทธ์และแนวทางปฏิบัติ โดยใช้
วิธีการแบบ APACE ซึ่งผลการศึกษาพบว่า สหกรณ์ตั้งใช้กลยุทธ์ตั้งรับในการดำเนินการกิจการ ซึ่ง
โดยสรุปแล้วจะพบว่า การศึกษา กลยุทธ์ทั้ง 3 วิธีการ ไม่มีความแตกต่างกันมากนัก และส่วนใหญ่
จะมีความสอดคล้องและไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งอย่างไรก็ตามการนำเอาหลักการบริการการเชิงกล
ยุทธ์มาใช้สำหรับงานสหกรณ์ ก็ควรจะมีการนำหลายๆวิธีการมาผสมผสานเพื่อให้การบริหาร
เชิงกลยุทธ์เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

จากการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสรุปได้ว่าการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นวิถี
ชีวิตที่มีความเรียบง่ายโดยสังคมชุมชน การกำหนดการพัฒนาที่ก็ควรจะมีการนำหลายๆ วิธีการมา
ผสมผสานกันเพื่อให้การบริหารเชิงกลยุทธ์เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพจากการศึกษาเอกสารงานวิจัย
ที่เกี่ยวข้องสรุปว่าการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นวิถีชีวิตที่มีความเรียบง่ายโดยสังคมชุมชน การ
กำหนดความสำเร็จและเป็นกรอบทิศทาง ทุกส่วนต้องมีส่วนร่วม เช่น การพัฒนากระบวนการ
ทำงาน และการเรียนรู้ของชุมชนด้านต่างๆ สามารถก่อให้เกิดความสำเร็จตามเป้าหมายต่อความ
ต้องการอาชีพเกษตรกรรมที่มีการทำไร่ฝักและอื่นๆ ซึ่งเป็นกระบวนการผลิตในเชิงธุรกิจส่วนใหญ่
จะมีการใช้สารเคมีและสารพิษเพื่อรักษาเพิ่มการผลิตอย่างแพร่หลายเป็นจำนวนมาก รวมไปถึง
ปัญหา ผลผลิต และราคาปัจจัยการผลิตจะเป็นปุ๋ยเคมี สารเคมี เครื่องจักรการทำเกษตรและอื่นๆ
ทำให้ต้นทุนการผลิตด้านการเกษตรสูงขึ้น ปัญหาเป็นบ่อเกิดแห่งปัญหา และเป็นแนวทาง การ
พัฒนา แม้ในด้านการเกษตรที่สามารถกำหนด เป็นยุทธศาสตร์หรือกลยุทธ์ที่สามารถเพิ่ม
ประสิทธิภาพของการผลิต ผลผลิตที่ปลอดสารพิษ พร้อมทั้งกิจกรรมโดยการถ่ายทอดเทคโนโลยี

ส่งเสริมการใช้สารชีวภาพ ซึ่งเป็นการกำหนดทิศทางที่มาจากความร่วมมือ และการตัดสินใจร่วมกัน การกำหนดเป็นยุทธศาสตร์ เป็นกลยุทธ์ ก่อให้เกิดกิจกรรมที่เป็นผลประโยชน์แก่เกษตรกร ซึ่งมีผลต่อเศรษฐกิจ และมีผลในด้านการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่ก่อให้เกิดในสังคมชุมชน การพัฒนาสู่การปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพจะต้องมีกรอบความคิดไปในทิศทางเดียวกัน มีความสอดคล้องผสมผสาน เพื่อสามารถนำหลักการบริหารเชิงกลยุทธ์ ไปใช้ให้เกิดประโยชน์และประสิทธิภาพ

จากสถานการณ์ดังกล่าวมาข้างต้นปัญหาต้นทุนการผลิตที่สูง ปัญหาสภาพของทรัพยากรดินและน้ำ ปัญหาสารพิษที่ปนเปื้อนของที่ไม่เข้าใจ ในชีวิตวิถี ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมย่อมมีผลกระทบต่อเกษตรกรโดยตรง เนื่องจากปัญหาที่มีอยู่จะเป็นสภาวะบ่งบอกการลงทุนที่ไม่คุ้มทุน และความขาดทุนทั้งในปัจจุบันและอนาคต อีกทั้งสามารถเกิดปัญหาภาระหนี้สินของเกษตรกรที่เรื้อรังที่อาจไม่มีวันจบสิ้น ถ้าไม่มีการแก้ไข และเป็นสิ่งที่สำคัญของเกษตรกรที่พัฒนาหรือมีความเข้มแข็งเป็นเกษตรกรยั่งยืนที่จะต้องตระหนักของความรับผิดชอบทั้งทรัพยากรธรรมชาติ ต้องฟื้นฟูอนุรักษ์ดินและแหล่งน้ำ การควบคุมใช้ชีววิถี การใช้ปุ๋ยอินทรีย์การผลิตอาหารที่มีคุณภาพและการรักษาระบบนิเวศ การรักษาสิ่งแวดล้อมให้มีความสมดุล จึงเป็นผลกระทบที่เป็นผลก่อให้เกิดความยั่งยืนต่อเกษตรกรผู้ปลูกผักหมุนเวียน ดังนั้นผู้วิจัยสนใจที่จะทำกลยุทธ์การจัดทำเกษตรยั่งยืนการปลูกผักหมุนเวียนของเกษตรกรหมู่ที่ 9 บ้านห้วยนกแล ตำบลช่องแคบ อำเภอพบพระ จังหวัดตาก

ทรงชัย (2542) ได้ศึกษาทัศนคติของเกษตรกรในการสร้างความมั่นคงทางรายได้ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง จากเกษตรกรที่กู้ยืมเงินในวงเงินไม่เกิน 40,000 บาทจากธนาคารกสิกรไทยสาขาหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ผลการศึกษาสรุปว่าเกษตรกรส่วนใหญ่รู้จักแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง โดยรับทราบแหล่งข้อมูลจากโทรทัศน์ อย่างไรก็ตามไม่เคยได้รับการอบรมเรื่องแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงรวมทั้งไม่เคยไปศึกษาดูงานด้านทฤษฎีใหม่ ส่วนความรู้ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในด้านการบริโภค พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่เข้าใจว่าแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเรื่องของการกินอยู่อย่างประหยัดเหมาะสมกับรายได้ ในด้านสิ่งแวดล้อม ส่วนใหญ่เห็นว่าการผลิตโดยใช้แรงงานคนแทนเครื่องจักรเป็นการลดมลภาวะ มีผลทำให้สิ่งแวดล้อมดี ด้านสุขอนามัยส่วนใหญ่เห็นว่าการบริโภคอาหารที่ปราศจากสารเคมี มีผลทำให้สุขภาพอนามัยดี ด้านการปฏิบัติกิจกรรมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในภาพรวมว่าเกษตรกรมีการปฏิบัติอยู่ในระดับน้อย และภาพรวมของทัศนคติในการประกอบอาชีพทางการเกษตรตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในการสร้างความมั่นคงทางรายได้ของครอบครัวพบว่าส่วนใหญ่มีทัศนคติเห็นด้วยมาก

พระมหาสิทธิพงษ์ (2544) ศึกษาเรื่องการประเมินผลทางเศรษฐกิจและสังคมในการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกร ตำบลเขาคินพัฒนา อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดสระบุรี พบว่าลักษณะทั่วไปในการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรอยู่ในช่วงการ

เปลี่ยนแปลงทิศทางการดำเนินชีวิต ซึ่งเกษตรกรส่วนใหญ่มีความเป็นอยู่ดีมากกว่าก่อนเข้าโครงการเศรษฐกิจพอเพียง ลักษณะทางเศรษฐกิจพบว่าหลังจากเกษตรกรเข้าร่วมโครงการเศรษฐกิจพอเพียง เกษตรกรส่วนใหญ่มีลักษณะการดำเนินชีวิตทางเศรษฐกิจที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงจนถึงมีฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้น โดยเฉพาะมีความเพียงพอด้านปัจจัย 4 ดีขึ้นกว่าเดิม

ประชินพร (2545) ศึกษาการประเมินผลโครงการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองแบบพอเพียง ตามแนวพระราชดำรินโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ศึกษาเฉพาะกรณี เกษตรกรในอำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี ผลการศึกษาพบว่าโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ มีความสำเร็จโดยหลังจากเข้าร่วมโครงการเกษตรกรจะได้รับเงินช่วยเหลือจากรัฐ โดยการขุดสระน้ำ ช่วยเหลือด้านพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์และสนับสนุนเงินทุน 5,000 บาท โดยจัดสรรที่ดินของตนออกเป็น 4 ส่วนตามหลักการของเกษตรทฤษฎีใหม่ ในการเข้าร่วมโครงการเกษตรกรจะเพาะปลูกพืชหลากหลายซึ่งมีทั้งพืชสวนครัว พืชสวน สวนผลไม้ เลี้ยงไก่และปลา ทำให้สภาพชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกรดีขึ้นโดยปัจจัยที่ทำให้โครงการสำเร็จที่สำคัญคือการมีแหล่งน้ำที่เพียงพอ ความขยันหมั่นเพียรของเกษตรกร และความสนับสนุนในด้านต่างๆ ของรัฐที่มีต่อเกษตรกร

ธงชัย (2546) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตขั้นพื้นฐานของประชากรไทยในชนบทช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 – 8 ใช้ข้อมูลปี 2539 ในการศึกษาพบว่า คุณภาพชีวิตขั้นพื้นฐานของประชากรไทยในชนบทช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 ดีขึ้นจากช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 และภาคเหนือเป็นภาคที่มีคุณภาพชีวิตขั้นพื้นฐานระดับต่ำเมื่อเทียบกับภาคอื่นๆ ส่วนปัจจัยที่กำหนดคุณภาพชีวิตขั้นพื้นฐานของประชากรไทยในชนบทโดยรวมในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 ได้แก่ ปัจจัยทางการเงินและปัจจัยทางด้านทรัพยากรป่าไม้ และแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 ได้แก่ปัจจัยทางการศึกษาและปัจจัยทางด้านทรัพยากรป่าไม้

สกล (2546) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงกับคุณภาพชีวิตของประชาชน ตำบลหงส์เจริญ อำเภอท่าแซะ จังหวัดชุมพร ผลการศึกษาสรุปว่าประชาชนตำบลหงส์เจริญ มีการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงใน 4 ด้าน ได้แก่ ปัจจัยสี่พอเพียง การศึกษาถ้วนทั่ว ครอบครัวเข้มแข็งและรายได้พอเพียง โดยการร่วมอยู่ในระดับมากและเมื่อพิจารณาในแต่ละด้านพบว่า ด้านครอบครัวเข้มแข็งเป็นอันดับแรก รองลงมา ด้านปัจจัยสี่พอเพียง ด้านการศึกษาถ้วนทั่วและรายได้พอเพียงตามลำดับ ตัวแปรอิสระทั้ง 4 ได้แก่ ปัจจัยสี่พอเพียง การศึกษาถ้วนทั่ว ครอบครัวเข้มแข็งและรายได้พอเพียงมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับคุณภาพชีวิต และสามารถร่วมกันอธิบายคุณภาพชีวิตของประชาชนตำบลหงส์เจริญได้ร้อยละ 46.0

ภูเมศ (2547) ศึกษาเรื่อง ศักยภาพของชุมชนด้านผลิตภัณฑ์ โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี พบว่าด้านการผลิต ขาดแคลนแรงงาน ขาดแคลนวัตถุดิบ การผลิตไม่ทันด้านการตลาด กลุ่มลูกค้ามีขนาดเล็ก พ่อค้าคนกลางกดราคา ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ รูปแบบผลิตภัณฑ์เป็นรูปแบบเดิม ๆ ด้านเรื่องราวหรือตำนานผลิตภัณฑ์เป็นผลิตภัณฑ์ของคนในท้องถิ่น

มานาน สืบทอดต่อกันมาเป็นของที่มีอยู่ในชีวิตประจำวันแต่โบราณ เป็นของขึ้นชื่อของคนในท้องถิ่น ด้านความเข้มแข็งของชุมชน กองทุนของกลุ่มยังอ่อนแอ ขนาดของกองทุนมีขนาดเล็ก กลุ่มผู้ผลิตมีขนาดเล็ก

สุภัทรา (2547) ศึกษาเรื่องกิจกรรมกลุ่มการผลิตและการตลาดผลิตภัณฑ์หัตถกรรมในโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ กรณีศึกษากลุ่มสตรีสหกรณ์การเกษตรในจังหวัดอ่างทอง พบว่า ปัญหาและอุปสรรค กลุ่มควรขยายการสร้างเครือข่ายการผลิต การบริหารจัดการที่ดี มีความรู้เพิ่มทักษะอย่างต่อเนื่องจะต้องสร้างเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่ม นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงจุดอ่อนของโครงการ OTOP ของประเทศไทย ดังนี้ 1) OTOP เป็นการพัฒนามาจากภายนอกไม่ได้เกิดจากภายใน เหมือนกับโครงการต้นแบบ “หนึ่งหมู่บ้าน หนึ่งผลิตภัณฑ์ (One Village One Product : OVOP)” ของประเทศญี่ปุ่น 2) กระบวนการดำเนินงานยังไม่สอดคล้องกับหลักปรัชญา OVOP 3 ประการ 3) ผู้ที่เกี่ยวข้องขาดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงแก่น ของปรัชญาดังกล่าว 4) ผลประโยชน์ที่ได้รับจากกระบวนการ OTOP กระจุกตัวอยู่ในกลุ่มที่ก้าวหน้าเท่านั้น 5) หน่วยงานในท้องถิ่นขาดข้อมูลในเชิงลึกที่สะท้อนถึงศักยภาพของกลุ่มชุมชนเพื่อใช้ในการวางแผนชุมชน และ 6) ในระดับนโยบายขาดข้อมูลเพื่อสร้างสมดุลระหว่างความต้องการซื้อและปริมาณการเสนอซื้อสินค้าชุมชน

วรรณวิมล (2547) ศึกษาคุณภาพชีวิตของผู้ใหญ่วัยทำงานามสภาวะเศรษฐกิจพอเพียงของครอบครัวเกษตรกรในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวง พบว่าผู้ใหญ่วัยทำงานของครอบครัวเกษตรกรในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงมีคะแนนคุณภาพชีวิตในระดับสูง การศึกษายังพบว่าการประเมินสภาวะเศรษฐกิจ พอเพียงของครัวเรือนเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างในระดับสูง โดยมีสภาวะเศรษฐกิจพอเพียง 4 ลำดับในระดับสูง คือ สภาวะความสามารถในการผลิตหรือจัดหาที่อยู่อาศัยที่แข็งแรงพอเพียงกับจำนวนสมาชิกในครัวเรือน สภาวะมีปัจจัยที่สนองความต้องการที่บำบัดรักษาพยาบาลเมื่อเจ็บป่วย สภาวะความสำคัญในการผลิตหรือจัดหาอาหารและน้ำดื่มเพียงพอตลอดปีและ สภาวะความสามารถในการผลิตหรือจัดหาเครื่องนุ่งห่มและเครื่องใช้ผ้าในบ้านเรือนพอเพียงกับสภาพอากาศในฤดูตามลำดับส่วนสภาวะความสามารถในการมีอาชีพที่มีรายได้พอเพียงกับการจัดหาทรัพยากรอื่นๆ ที่ใช้เงินและสภาวะหนี้สินที่สามารถชำระคืน ได้อยู่ในระดับปานกลาง

อัจฉรา (2547) ศึกษาโครงการนาร่องการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ยั่งยืนของครอบครัวเกษตรกรตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงโดยเจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวง จากกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่ศูนย์โครงการหลวงทุ่งเร่ง แม่ปุนหลวง หมอกจ้าม หนองเขียวและสถานีเกษตรหลวงหลวง ขาง ผลการศึกษาพบว่าสภาวะคุณภาพชีวิตที่วัดโดยสุขภาพกายสุขภาพจิตและความพึงพอใจในชีวิตของสมาชิกครอบครัวเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่อยู่ในระดับสูง สภาวะพอเพียงของครอบครัวที่วัดจากความพอเพียงของการได้รับปัจจัย 4 สภาวะด้านอาชีพและสภาวะหนี้สินของครอบครัวกลุ่มตัวอย่างอยู่ในระดับปานกลาง สภาวะเศรษฐกิจพอเพียงในครอบครัวเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับคุณภาพชีวิตของสมาชิกในครอบครัวอย่างไม่มีนัยสำคัญทาง

สถิติที่ระดับ .05 แบบจำลองแสดงความสัมพันธ์ระหว่างภาระหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงแก่ครอบครัวเกษตรกรในพื้นที่พัฒนาของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงสามารถแสดงเป็นแบบจำลองต้นไม้คุณภาพชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงโดยเจ้าหน้าที่โครงการหลวง

สุจิรา (2547) ศึกษาการสนับสนุนทางสังคมและระดับคุณภาพชีวิตของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น จังหวัดปทุมธานี พบว่านักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นทั้งเพศชายและเพศหญิงมีคุณภาพชีวิตด้านสัมพันธภาพทางสังคมต่างกันคุณภาพชีวิตของนักเรียนอยู่ในระดับดีและได้รับการสนับสนุนทางสังคมภาพรวมอยู่ในระดับมากการสนับสนุนทางสังคมจากบิดามารดา ครูและเพื่อนและการสนับสนุนทางสังคมด้านอารมณ์ ด้านข้อมูลข่าวสารและด้านสิ่งของหรือบริการที่ต่างกัน ทำให้คุณภาพชีวิตของนักเรียนแตกต่างกัน

วรรณ (2548) ศึกษาเปรียบเทียบคุณภาพชีวิตของชาวนากับชาวสวนของอำเภอบ้านลาด จังหวัดเพชรบุรี พบว่าชาวนา มีคุณภาพชีวิตด้านเศรษฐกิจ สังคม สุขภาพอนามัยและการเมืองอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนชาวสวนมีคุณภาพชีวิตด้านเศรษฐกิจ สังคมอยู่ในระดับปานกลาง มีคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพอนามัยและการเมืองอยู่ในระดับไม่ดี ส่วนผลการทดสอบสมมติฐานคุณภาพชีวิตโดยรวมพบว่า ชาวนากับชาวสวนมีคุณภาพชีวิตด้านเศรษฐกิจไม่แตกต่างกัน แต่มีคุณภาพชีวิตด้านสังคม สุขภาพอนามัยและการเมืองแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่มีระดับ .05 โดยชาวนามีคุณภาพชีวิตด้านสังคม สุขภาพอนามัยและการเมืองดีกว่าชาวสวน